

Blanka Matković

Mažuranićevo šetalište 63

Split

ODVOĐENJA I LIKVIDACIJE RANJENIH PRIPADNIKA HRVATSKIH ORUŽANIH SNAGA (HOS) IZ ZAGREBAČKIH BOLNICA U SVIBNJU I LIPNJU 1945. KROZ ARHIVSKO GRADIVO DRŽAVNOG ARHIVA U ZAGREBU

UDK 341.322.5:614.2(497.5 Zagreb)“1945“]:930.253

Izvorni znanstveni rad

U članku se analiziraju ranije poznati podaci o sudbini ranjenih pripadnika Hrvatskih oružanih snaga, koji su se po završetku Drugog svjetskog rata zatekli u zagrebačkim bolnicama te se nadopunjuju dosad neobjavljenim dokumentima iz sačuvanog gradiva nekadašnje Zakladne bolnice i Bolnice sestara milosrdnica, koje se čuva u Državnom arhivu u Zagrebu. Naročitu vrijednost predstavljaju popisi ranjenika otpuštenih iz ovih dviju bolnica između 17. svibnja i 29. lipnja 1945, među kojima i onih otpremljenih u logor Prečko.

Ključne riječi: *Drugi svjetski rat, poraće, OZN-a, bolnice, ranjenici, logori, likvidacije*

Uvod

Speleološka istraživanja jame Jazovka,¹ smještene između sela Sopota i Gornjeg Sela na Žumberku nedaleko slovenske granice, privukla su u lipnju 1990.² izuze-

¹ Jazovka je jama jednostavnog oblika duga 17 m i duboka najmanje 49 metara. Nenad Buzjak, član Speleološkog kluba „Samobor“, ističe da se jama vjerojatno nastavlja dalje, ali njeno istraživanje zbog grobišta nije moguće nastaviti. Buzjak N. Speleološke pojave u Parku prirode „Žumberak – Samoborsko gorje“. *Geoadria* (Zadar). 7, 1(2002), 38.

² Speleolog Mladen Kuka iz Karlovca izjavio je 3. srpnja 1990. za *Večernji list* da je speleološka ekipa u čijem su se sastavu nalazili Dražen Rade, Veljko Zatezalo, Viktor Pavlič, Vlado Morić, Branko Šavor, Željko Obradović i Hrvoje Korais, u Jazovku silazila već 29. siječnja 1989. te da "nigdje međutim nismo naišli na prizor s toliko kostiju. Netko tko bi ozbiljno istraživao takve slučajeve morao bi pitati i speleologe. Oni znaju više nego što se službeno znalo". Božičević, S. Jame (kao) grobnice. *Vjesnik* (Zagreb). 46(1991). Jedan mještanan Sošica je Mladenu Kuki, planinaru iz Karlovca, 1975. pričao da su „partizani vozili na kamione i kamione ustaša i domobrana, a neke su i pješke vodili gole i bose po snijegu vezane žicom. Kad su ih dovezli do jame, tu su ih po četvero vezali žicom, prvom pucali u potiljak, a on

tno veliko zanimanje javnosti za poratna stradanja hrvatskih civila i vojnika te skrenula pozornost na sudbinu ranjenih pripadnika Hrvatskih oružanih snaga (HOS) koji su se po ulasku postrojbi Jugoslavenske armije 8. svibnja 1945. zatekli u zagrebačkim bolnicama, a na koje se odnosila Ženevska konvencija o zaštiti ratnih zarobljenika iz 1929. čije su potpisnice bile Nezavisna Država Hrvatska³ i Kraljevina Jugoslavija.⁴

Otkriće jame Jazovke na Žumberku

Na zločin počinjen na ovoj lokaciji ukazao je Branko Mulić iz Zagreba, pripadnik Jugoslavenske armije koji je početkom svibnja 1945. došao u Zagreb⁵ sa Štabom X. korpusa.⁶ Kraj rata dočekao je u postrojbama KNOJ-a,⁷ pa je odmah po proglašenju završetka ratnih sukoba poslan u tadašnju zagrebačku OZNA-u III.⁸ na "Trgu N"

je ostale žive povukao u jamu. Rijeka Kupčina je krvava tekla.“ Na pitanje gdje je jama? Odgovorio je „kod Sopota“. Kako se zove? „Jazovka.“ Na osnovi tih podataka Mladen Kuka s prijateljima i planinarima usudio se 29. siječnja 1989. spustiti u jamu. Na dubini od približno 30 metara naišli su na kosti, ostatke žice, štake i okvire naočala. *Spomen-obilježja podignuta u čast i slavu poginulim i ubijenim pripadnicima Hrvatskih oružanih snaga i civilima žrtvama II. svjetskog rata, poraća i zajedničkih spomen-obilježja s poginulim u Domovinskom ratu u 1991.-1995.* Ur. Zvonimir Bakša. Zagreb : Udruga ratnih veterana Hrvatski domobran, 2006. 115-117. Speleološko istraživanje 23. lipnja 1990. godine predvodio je Pavle Vranjican.

³ Nezavisna Država Hrvatska podnijela je ratifikacijske isprave Vladi Švicarske 20. siječnja 1943.

⁴ Kraljevina Jugoslavija podnijela je ratifikacijske isprave 30. lipnja 1931. Treba imati na umu da se Vlada DFJ osnovana na temelju sporazuma Tito-Šubašić 1944, smatrala pravnim sukcesorom Kraljevine Jugoslavije te je zahvaljujući tome i uživala formalni status saveznika SAD-a i V. Britanije. Dakle, Ženevska konvencija o zaštiti ratnih zarobljenika iz 1929. pravno je obvezujuća za DFJ kao subjekta međunarodnog prava 1944-1945. Vuletić, D. Kaznenopravni i povijesni aspekti Bleiburškog zločina. *Pravnik*, časopis za pravna i društvena istraživanja. 85, 2(2007), str. 125-150.

⁵ Dužnost zapovjednika grada Zagreba obnašao je Većeslav Holjevac, a Komanda grada usko je surađivala s Privremenim gradskim narodnooslobodilačkim odborom na čijem su se čelu nalazili Dragutin Saili, predsjednik te Ivan Šibl, tajnik. Na izborima u listopadu 1945. Saili je izabran za prvog predsjednika Gradskog narodnog odbora Zagreb. Korać, D. *Narodna vlast u Zagrebu i okolici 1941.-1945.* Zagreb : Progres, 1978, 205.

⁶ Zapovjednik X. korpusa „zagrebačkog“ bio je Mate Jerković, a politički komesar Ivan Šibl.

⁷ Korpus narodne obrane Jugoslavije (KNOJ) osnovan je 15. kolovoza 1944. odlukom Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije (NKOJ). Od postrojbi divizije OZN-e osnovana je Prva hrvatska divizija KNOJ-a sastavljena od pet brigada. KNOJ je ukinut u siječnju 1953. Njegove zadatke na jugoslavenskim granicama preuzele su Granične jedinice JNA, a na području unutrašnje sigurnosti Narodna milicija. Dokument NKOJ-a o osnivanju KNOJ-a objavljen je u knjizi Vlašić B., Vojnović A. Križni put. Zagreb : Start, 1991. Str. 162-165.

⁸ Odjeljenje za zaštitu naroda (OZNA) osnovano je 13. svibnja 1944, a sastojalo se od četiri odsjeka: Prvi odsjek bio je zadužen za rad u inozemstvu i području koje se nije nalazilo pod nadzorom postrojbi NOV-e, Drugi odsjek djelovao je na području pod kontrolom NOV-e, Treći odsjek preuzeo je protoobavještajne zadatke u NOV i POJ (Narodnooslobodilačka vojska i Partizanski odredi Jugoslavije), a Četvrti odsjek bavio se statističko-tehničkim poslovima. Nakon donošenja Ustava Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRI), sigurno-obavještajne službe su reorganizirane. U ožujku 1946. od Prvog i Drugog odsjeka OZNA-e formirana je pri Ministarstvu unutarnjih poslova Uprava državne bezbjednosti (UDBA), a od Trećeg odsjeka OZNA-e pri Ministarstvu narodne obrane Kontraobavještajna služba Jugoslavenske armije (KOS). Datum osnivanja OZNA-e slavio se u Jugoslaviji kao Dan službe sigurnosti.

(današnji Trg žrtava fašizma). Prema Mulićevom svjedočenju, nekoliko dana po dolasku odnosno sredinom svibnja, pozvao ga je partijski sekretar i u prisustvu još triju osoba upitao ima li vozačku dozvolu, s objašnjenjem da je izabran za sutrašnji specijalni zadatak. Dobio je također nalog da pripremi autobus s dvadesetak mjesta, kako na putu ne bi bilo tehničkih problema. U izjavi za Radio Sljeme 1990. godine, Mulić je izjavio da su na sastanku bili nazočni Joža Brnčić,⁹ Slavko Urek,¹⁰ Drago Rafaj¹¹ te nekoliko oficira KNOJ-a. Rafaj mu je naredio da pripremi autobus te potpisao zapise.

Rano ujutro na "Trg N" došla su dva kamiona i petnaestak vojnika KNOJ-a, pa se kolona vozila, u kojoj su bili i Mulićev autobus te džip s rukovoditeljima akcije, uputila do bolnice Sv. Duh gdje su ranjenici ukrcani u autobus i kamione. Prema Mulićevom sjećanju, ukupno je ukrcano oko pedeset ranjenih pripadnika Hrvatskih oružanih snaga (HOS). Dok je trajao ukrcaj, Mulić je čuo objašnjenje jednog od voditelja akcije da se ranjenici voze u drugu bolnicu. Na mjestu zbivanja vidio je i Marijana Cvetkovića.¹²

⁹ Major Josip Brnčić, po zanimanju pravnik, obnašao je dužnost šefa III. odsjeka OZNA-e za Hrvatsku (HR HDA 1491. OZNA za Hrvatsku, kut. 4, 2.19, br. 634/45-112 od 7. lipnja 1945. i kut. 5, 2.25, Popis rukovodilaca OZNA-e III. odsjeka...sa stanjem 1.1.1945). Izvješća III. odsjeka OZNA-e br. 746/45-11 od 16. lipnja 1945. i br. 1074 od 5. srpnja 1945. dokazuju da je upravo taj odsjek, odnosno Brnčićev zamjenik major Miloško Čuk, nadzirao zarobljeničke logore. (HR HDA 1491. OZNA za Hrvatsku, kut. 4, 2.19).

¹⁰ Na popisu osoba koje su se privremeno nalazile na radu kod III. odsjeka OZNA-e za Hrvatsku 7. lipnja 1945. nalazi se i komesar kapetan Urek. (HR HDA 1491. OZNA za Hrvatsku, kut. 4, 2.19, br. 634/45-112 od 7. lipnja 1945). S obzirom da u dokumentu nije navedeno njegovo puno ime i prezime, ne može se sa sigurnošću reći radi li se o istoj osobi.

¹¹ Dragutin Rafaj zvani Rok, rođen 29. ožujka 1920. u Budinščini, Zlatar, član KPH od 1940, obnašao je tijekom Drugog svjetskog rata dužnost zamjenika političkog komesara Zagorskog partizanskog odreda, a zatim Zagorske brigade. Komesar brigade bio je Ivica Gretić, a zapovjednik Vlado Kobal. U listopadu 1944. Gretić preuzima dužnost komesara Zapadne grupe odreda. Rafaj i Gretić bili su 1944. članovi Okružnog komiteta KPH Krapina (*Hrvatsko Zagorje u Narodno-oslobodilačkoj borbi*. Ur. Vlado Stopar. Zagreb : Epoha, 1959. Str. 189, 198, 210, 225, 227). Završetak Drugog svjetskog rata Rafaj je dočekaao u službi III. odsjeka OZNA-e X. korpusa „zagrebačkog“ s činom kapetana. (HR HDA 1491. OZNA za Hrvatsku, kut. 4, 2.19 i kut. 5, 2.25. b). Rafajevo ime povezuje se i s ratnim zločinima počinjenima nad zarobljenicima u logoru nedaleko sela Mirkovec u Hrvatskom zagorju (Živičnjak, F. *U vječni spomen na hrvatske vojnike, svećenike, franjevece i sve hrvatske mučenike pobijene u svibnju i lipnju 1945. godine na prostorima Maceljske šume kod Krapine i logorima u Mirkovcu kraj Sv. Križa Začretje i Oroslavju*. 3. izd. Zagreb, Đurmanec . Udruga Macelj 1945, 2008. Str. 22). Nakon Drugog svjetskog rata Rafaj je preuzeo dužnost načelnika II. odsjeka OZNA-e za okrug Varaždin te bio član Okružnog komiteta KPH Varaždin. (HR HDA 1851. Okružni komitet KPH Varaždin, kut. 1 i 6). U „Obrascu upitnika za kadrove“ 13. siječnja 1944, istaknuto je da je Rafaj „drug do kraja odan Partiji“ te da „zadatke savjesno izvršava“. (HR HDA 1835. Okružni komitet KPH Krapina, kut. 5, KP-86/3534).

¹² Marijan Cvetković rođen je u Sisku 1920. Član SKOJ-a postaje 1935, a KPH 1938. Jedan je od organizatora Prvog sisačkog partizanskog odreda, osnovanog 22. lipnja 1941, čiji su pripadnici bili Janko Bobetko, kasnije general-major JNA i stožerni general Hrvatske vojske te Vladimir Janjić-Capo, kasnije politički komesar KNOJ-a i general-potpukovnik JNA. Nakon Drugog svjetskog rata Cvetković je obnašao dužnost načelnika OZNA-e za grad Zagreb te brojne političke dužnosti, među kojima i predsjednika Predsjedništva SR Hrvatske (1982/1983) i potpredsjednika Skupštine SFRJ. Odlikovan je Ordenom narodnog heroja Jugoslavije. Umro je u Zagrebu 1990.

Da je akcija za nalogodavce bila iznimno važna, potvrđuje činjenica da je na kratko ukrcaj kontrolirao i jedan nadređeni, no on se, očito zadovoljan, nije dugo zadržao. Kolona je potom krenula na put i oko podneva stigla u selo Sošice te se odmah uputila do jame. Vozila su parkirana na livadi, a ranjenici iskrcani. Prema Mulićevim navodima, operacija je započela bez odugovlačenja. Dvojica vojnika iz džipa zauzeli su mjesta s lijeve i desne strane jame, na otvoru, tada ne širem od metar i pol i ubijanje je počelo. Nemoćne ranjenike vojnici su, na očigled svijui, jednog po jednog dovlačili do jamskog otvora gdje ih je čekao metak u potiljak. U ponor su bacani pojedinačno. Mulić tvrdi da je kraj jame vidio Dragu Rafaja s pištoljem u ruci, a pokraj njega bio je i Živko Vujčić.¹³

Po povratku u Zagreb, Mulić je razgovarao s nadređenim i zamolio da ga oslobodi sutrašnjeg nastavka akcije. Nadređeni je odgovorio: "Pa Branko, to su neprijatelji", na što mu je Mulić odgovorio „Za mene je neprijatelj onaj tko ima uperenu pušku, a ovo su bespomoćni ljudi“. ¹⁴ Mulić je zaprijetio da će se ubiti budu li ga prisiljavali da nastavi s vožnjom u Sošice. Zahvaljujući prijateljstvu sa šefom, Mulić je ipak oslobođen zadatka. Vjerovao je da je akcija nastavljena tjednima nakon toga, jer je svakog dana vidao kamione koji su dolazili na "Trg N". Prema njegovom sjećanju, jedan od egzekutora potpisao je popis utovarenih ranjenika.

Arhivski dokumenti potvrđuju važnu ulogu X. korpusa, koji je u po ulasku u Zagreb „dobio zadatak da se stavi na raspoloženje Komandi Grada Zagreba zajedno sa Zagrebačkom Brigadom KNOJ, u cilju uspostave i održavanja reda u samom gradu“. ¹⁵

Speleološka istraživanja i procjene broja žrtava

U lipnju 1990. ekipa *Vjesnika* predvođena Brankom Mulićem posjetila je lokaciju i uvjerila se u istinitost njegove priče nakon čega je organizirana ekipa speleologa, koja je zajedno s novinarima 23. lipnja 1990. stigla u Sošice i započela sa spuštanjem u jamu. Pretpostavili su da je jama duboka pedesetak metara. Prvi je u uski blatnjavi otvor ušao vođa ekipe, arheolog i iskusni speleolog Pavle Vranjican. Nakon nekoliko metara spuštanja po konopu kroz tijesni ulaz, našao se u širem „dimnjaku“ promjera oko tri metra. Oko njega se desetak metara dublje odvajalo još nekoliko sličnih „dimnjaka“, stvarajući tako razvedeni splet podzemnih hodnika. Nakon 35 metara okomitog spuštanja, stigao je do dna prve okomice prekrivenog neravnomjernim slojem nabacanog kamenja i zemlje, a ispod tog sloja, debelog pola metra, nalazile su se kosti. Jama se nastavljala po sipini i širila u dvije manje dvorane, a cijela kosina bila je pokrivena ljudskim kostima. Nakon toga slijedio je novi spust zatrpan kamenjem, zbog čega se dalje više nije moglo proći. Istraživanje i snimanje jame potrajalo je dulje od tri sata. O zločinu je svjedočio velik broj lubanja prostrijeljena potiljka, što je potvrdilo navode Branka Mulića. Pronađene su i lubanje s većim rupama, veličine otprilike dječjeg dlana, pa je moguće da su žrtve ubijane i udarcima maljem u

¹³ Ime Živka Vujčića nalazi se na „Spisku kurira i izvršnog aparata“ III. odsjeka OZNA-e za Hrvatsku. (HR HDA 1491. OZNA za Hrvatsku, kut. 4, 2.19, br. 634/45-112 od 7. lipnja 1945).

¹⁴ Zanko, Ž., Šolić, N. Jazovka. *Vjesnik* (Zagreb). 1990, 16-18; HR HDA 1944. Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava, kut. 541.

¹⁵ HR HDA 1450. Zbirka mikrofilmova gradiva iz inozemnih arhiva koje se odnosi na Hrvatsku, Arhiv oružanih snaga - Beograd, Zapovjest Štaba X. korpusa od 10. svibnja 1945.

glavu ili su takve ozljede nastale pri padu i udaranju o kamene litice spilje. U jami su između ostalog pronađeni i ostaci žice na pojedinim kostima ruku. U svjedočenju Branka Mulića nema spomena o žicom vezanim ranjenicima, pa je moguće da su kod jame pobijeni i zdravi ljudi koje je iz sigurnosnih razloga trebalo vezati. U čeljustima ubijenih osoba pronađen je veći broj zlatnih zuba što ukazuje na to da se likvidacija obavljala ubrzano.¹⁶

Nakon završenih likvidacija, na ulaz u jamu je nalivena betonska ploča kojoj danas nema ni traga. Vjerojatno je nalivena na brzinu, pa je nakon nekoliko godina jednostavno propala u jamu. Svjedoci tvrde da je na otvor jame bio stavljen veliki kamen, kojeg danas također nema.¹⁷

Pretpostavlja se da su hrpe leševa dopirale do polovice ulaznog „dimnjaka“.¹⁸ Iz jame u Sošicama zbog njezine konfiguracije nitko nije mogao izići, čak i da je uspio preživjeti. Stoga vjerojatno nisu korištene bombe kao u kočevskom slučaju.

Prema dostupnim svjedočanstvima, u Sošice su danonočno¹⁹ dolazili kamioni sa zarobljenicima koje „smo vidjeli bosonoge kako vire ispod cerade“²⁰ zbog čega su se procjene o broju ubijenih osoba drastično razlikovale. Povjesničar Darko Bekić procijenio je broj žrtava Jazovke na četiri do pet tisuća osoba.²¹ Novinski tekstovi iz 1990. godine pisali su o oko 40.000 ljudi ubijenih u toj jami.²² Uzme li se u obzir da su u jamu bačeni pripadnici oružanih snaga NDH, zarobljeni nakon bitke za Krašić na Novu godinu 1943.²³ te brojni vojnici, civili i ranjenici zarobljeni u svibnju i lipnju

¹⁶ Žanko, Ž., Šolić, N. N.dj., 19-20.

¹⁷ Isto, 21.

¹⁸ Isto, 21.

¹⁹ Na temelju dostupnih podataka nije moguće sa sigurnošću utvrditi razdoblje u kojem su se u proljeće 1945. događale likvidacije kod Jazovke. *Glas Koncila*, br. 29 objavio je 22.7.1990. da je sestra Irena Smičiklas intervenirala kod kardinala Alojzija Stepinca sredinom lipnja 1945. zbog bacanja ljudi u Jazovku. Stepinac je intervenirao kod Vladimira Bakarića te su pogubljenja uskoro prestala. (Božičević, S. Jame (kao) grobnice, 73). Izjave svjedoka ne podudaraju se u procjeni razdoblja tijekom kojeg su zarobljenici odvoženi u smjeru Jazovke, no datumi koje navode kreću se od 10/20. svibnja do 15/30. lipnja 1945. U tom kontekstu pojedini svjedoci navode čak i kolovoz iste godine. (Žanko, Ž., Šolić, N. N.dj., 22-27; Prcela, J. I. *Hrvatski holokaust*. Zagreb : Hrvatsko žrtvoslovno društvo, 2005. 457).

²⁰ Žanko, Ž., Šolić, N. N.dj., 133.

²¹ Isto, 142.

²² Isto, 143.

²³ Skupina od oko 220 pripadnika Ustaške vojnice i domobranstva, zarobljenih početkom 1943. nakon bitke kod Krašića, pogubljena je u Sošicama i bačena u Jazovku. Likvidacija se spominje u većem broju jugoslavenskih i hrvatskih knjiga, a o tim su događajima, između ostalih, pisali i sudionici Marko Belinić (politički komesar II. operativne zone), Rade Bulat (član štaba 13. proleterske brigade „Josip Kraš“/“Rade Končar“) i Lutvo Ahmetović (opširnije o ovom zločinu vidjeti: Radošević, T. *Trinaesta proleterska brigada „Rade Končar“*. Beograd : Vojnoizdavački zavod, 1984; Belinić, M. *O Drugoj operativnoj zoni Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Hrvatske*. U: *Zbornik Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-i i socijalističkoj revoluciji, Varaždin*. Zagreb : Zajednica općina memorijalnog područja Kalnik, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1976; Sagrak, D. *Ubijanje zarobljenika i ranjenih u Krašiću na Novu godinu 1943, Flagrantna povreda međunarodnih pravnih propisa*. U: *Hrvatski žrtvoslov - zbornik radova Prvog hrvatskog žrtvoslovnog kongresa, Zagreb, 19. do 21. lipnja 1998*. Ur. Zvonimir Šeparović. Zagreb : Hrvatsko žrtvoslovno društvo, 1998; Šomek, M. i dr. *Zatajena grobišta i prešućene žrtve Drugoga svjetskog rata i poraća u Karlovačkoj*

1945, ne može se isključiti mogućnost da se na tom području nalazi još jedna ili više neotkrivenih jama, potencijalnih grobišta. U svojoj knjizi *Cjelovita topografija Karlovačke vojne krajine*, Franjo Julije Fras navodi sljedeće: „SOŠICE, časnička straža, s grkosjedinjenom župnom crkvom i jednom katoličkom kapelom, selo s 35 kuća i 361 stanovnikom, od kojih su 145 katolici, a 216 grkosjedinjeni. Ovdje je osim toga od 1769. carsko-kraljevska trivijalna škola i općinski žitni magazin. Odavde dalje na putu prema Sopotama nalaze se dvije špilje, od kojih je jedna vrlo značajna zbog svoje okomite dubine. U Sošicama je plemeniti (feudalni posjednik Radić).“²⁴ Speleolog Srećko Božičević u knjizi *Jame* (kao) grobnice, ističe da se u blizini Jazovke nalazi vrtača u koju su prema nekim saznanjima također bačene žrtve.²⁵

Pod pritiskom javnosti, a na temelju prikupljenih svjedočanstava o ratnim i poratnim događajima u Žumberku, Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava pristupila je organiziranju antropološkog istraživanja Jazovke, koje je s prekidima trajalo od 18. siječnja do 11. kolovoza 1999. Unutar jame pronađene su kosti 447 osoba, a na temelju pronađenih predmeta moglo se zaključiti da se radilo o civilima, ranjenicima i pripadnicima Hrvatskih oružanih snaga,²⁶ čime su potvrđena prvotna istraživanja iz 1990. U izvješću voditelja istraživanja prof. dr. Žarka Danilovića od 2. rujna 1999. navodi se sljedeće:

„Ad 1. Posmrtni ostatci žrtava su bile kosti, dijelom polomljene, a dijelom i oštećene djelovanjem okoline nakon smrti. Kao dokaz za postojanje pojedine žrtve brojale su se lubanje, a kod slomljenih i djelomično sačuvanih lubanja - kosti lica, odnosno čeone kosti sa očnim lukovima, nosne kosti te sljepoočne kosti. Brojanje u jami obavljao je Zdravko Scheibl, a sve djelomično oštećene i polomljene kosti (podložne brojanju) pregledao je patolog Žarko Danilović. Ovakvim pregledavanjem nije bilo spornih slučajeva, pa je brojanje bilo vrlo točno i pokazalo da se u jami nalaze posmrtni ostatci 447 (četiri stotine četrdeset i sedam) žrtava.

Ad 2. Jama se sastoji od jednog ulaznog dijela poput bunara dubokog oko 34 m i jednog izduženog kosog dijela dugog oko 15 m. To koso dno je bilo pokriveno posmrtnim ostacima žrtava - kostima - izmiješanim sa kamenjem, zemljom, nečistoćom i kostima životinja. Na najdebljem mjestu ovaj izmiješani sloj bio je debeli oko 1.8 m. Kopanjem su odvojene kosti i smještene duž jedne strane duguljastog dna jame, koristeći i nekoliko prirodnih proširenja, a kamenje i zemlja duž druge strane i u dnu jame. Nečistoća i kosti životinja (ostatci tri psa) su izvađeni i uklonjeni. U najdonjoj točki dna jame pronađen je uski duguljasti otvor koji vodi u dubinu i proširuje se

županiji. Ur. Branimir Kovačević. Karlovac : Hrvatsko društvo političkih zatvorenika, Podružnica Karlovac, 2007. Prema izjavi Marka Belinića, likvidaciju je naredio Mjesni NO na čelu s Juricom Draušnikom, obavještajnim oficirom 13. proleterske brigade, a kasnije ministrom socijalne politike u prvoj narodnoj vladi Federalne Hrvatske i potpredsjednikom NO grada Zagreba (Žanko, Ž., Šolić, N. N.dj., 75-76). Udruga „Hrvatski domobran“ podnijela je 1998. godine kaznenu prijavu Županijskom državnom odvjetništvu radi ratnog zločina počinjenog u Krašiću odnosno Sošicama.

Moguće je da je tijekom narednih ratnih godina po prijekom sudu, koji je navodno zasjedao u Oštrcu, strijeljan određeni broj građana koji su svoj život okončali u Jazovki. (Žanko, Ž., Šolić, N. N.dj., 23).

²⁴ Fras, F. J. *Cjelovita topografija Karlovačke vojne krajine : Mjestopis iz godine 1835*. Ur. Mate Pavlič. Gospić : Biblioteka Ličke župe, 1988. 247-248.

²⁵ Božičević, S. *Jame* (kao) grobnice. Fotografije između str. 64-65.

²⁶ *Izješće Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava*. Zagreb, 1999. 124.

u manju dvoranu kojoj se vidi dno. Spomenuti otvor je premali za prolaz čovjeka, ali u dnu, koje se je moglo osvijetliti, nema posmrtnih ljudskih ostataka. Oblik i veličina jame te pojedinosti uređenja prikazani su na crtežu (bokocrt i tlocrt) u privitku. Ovako uređena jama može ostati konačno počivalište posmrtnih ostataka ovih nesretnih žrtava.

Ad 3. U jami je nađeno dosta predmeta. Od vojničkih stvari - vojnički tip cipela, ostatci opasača, vojničke 'porcije'. Stvari za osobnu upotrebu - žlice, češljevi, ostatci malih zrcala. Predmeti koji su vezani uz bolnicu i ranjenike²⁷ - šipka od nehrđajućeg čelika koja se stavlja u slomljenu kost, jedna petna kost sa umetnutom šipkom za 'ekstenziju' slomljene noge i, vrlo zanimljivo, toplomjer. Teško da su pojedini bolesnici imali svoje toplomjere, pa se može zaključiti da je sa ranjenicima pogubljen i netko od zdravstvenog osoblja. Tu su i dvije štake. Osim ovih stvari povezanih sa žrtvama ima stvari izravno povezanih sa zločinom. To su vrlo brojne žice kojima su bile zavezane ruke žrtava. Nađena je i jedna sjekira i jedna motika. Oba ova alata su pokrivena debelim slojem hrđe, ali još u dobrom upotrebnom stanju i bez svojih drvenih držaka. Najvjerojatnije su i njima tukli i vjerojatno ubijali bar neke žrtve iz nekih skupina. Premda je dosta lubanjskih kostiju slomljeno, to može biti posljedica i pada u jamu duboku više od 34 m. Na brojnim lubanjama se vide i pravilno okruglasti otvori od rana učinjenih vatrenim oružjem. Prema materijalnim dokazima dio žrtava je ubijen vatrenim oružjem, neke žrtve su vrlo vjerojatno ubijene tupo-tvrđim predmetima, a bacanje živih ljudi u jamu može se samo pretpostaviti.²⁸

Dostupni podaci ukazuju na mogućnost da su u jami Jazovka skončale i tri časne sestre koje su radile u bolnici za duševne bolesnike u Vrapču,²⁹ o čemu detaljnije piše don Anto Baković:

1. s. M. Lipharda (Josipa) Horvat, rođ. u Varaždinu 6.3.1902. U noći 15. svibnja 1945. došla je straža s naredbom da ustane i pođe s njima. Nije joj pomoglo opiranje. Baković navodi da je sestra Lipharda ubijena zato jer je bila svjedokinja partizanskih zločina počinjenih u podrumu bolnice Vrapče, u kojemu su partizani klali i davili ranjenike, te ih zatim tovarili na kamione i odvozili u masovne grobnice. Prema drugoj verziji, tri časne sestre ubijene su jer su sklonile jednog hrvatskog ranjenika.³⁰

2. s. Geralda (Ana) Jakob, rođ. 17.7.1906. u Donjarima kod Koprivnice. U noći 15. svibnja 1945. odvedena je zajedno sa s. Liphardom i s. Konstancijom u nepoznatom smjeru. Prije odvođenja oficiru OZN-e dala je injekciju i povila mu ranu, nastalu zbog ugriza psa.³¹

²⁷ U jami je skončalo život navodno 270 ranjenika odvedenih iz bolnice „Sveti Duh“ (*Izvjeshće Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava*, 50).

²⁸ HR HDA 1944. Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava, kut. 541, *Izvjeshće Žarka Danilovića Komisiji za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava*, Zagreb, 2. rujna 1999.

Napomena: Janko Bučar izjavio je da mu je jedan svjedok prepričao priču vozača, navodno Crnogorca, s kojim se svakodnevno vozio na ruti bolnica Sv. Duh - Jazovka da je „žive ljude iz kamiona samo isipavao u veliku jamu“. (HR HDA 1944. Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava, kut. 541).

²⁹ Žanko, Ž., Šolić, N. N.dj., 22.

³⁰ Baković, A. *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*. Zagreb, 2007. 929, 934.

³¹ Isto, 934.

3. s. M. Konstantina (Roza) Mesar, rođ. 26.10.1907. u Tugonici pokraj Marije Bistrice. U noći 15. svibnja 1945. odvedena je iz bolnice Vrapče zajedno sa s. Liphardom i s. Geraldom. Pripadnicima OZN-e, koji su došli po časne sestre, objasnila je da su tijekom rata liječile i partizane. Kapetan OZN-e joj je tada odgovorio: „To što ste partizane liječile i skrivale hvala vam, a to što skrivate i liječite ustaše, za to ćete zajedno ići u Jazovku!“³²

Nekoliko svjedočanstava ukazuje da dugotrajna operacija uništenja nije prošla bez pojedinačnih gubitaka i među partizanima. Prema informacijama B. Mulića, prilikom jedne vožnje, jedan od lakših ranjenika koji su prevoženi u tom autobusu, uspio je iz pištolja ubiti vozača. Autobus se prevrnuo u jarak, a vojnici iz pratnje pobili su sve putnike u autobusu. Druga priča o partizanskim gubicima potječe iz australskih iseljeničkih krugova. Prema tim tvrdnjama, jednoj je žrtvi uspjelo za sobom povući u jamu i svog ubojicu. Isti izvor naveo je brojku od 40.000 žrtava Jazovke.³³

Još jedan pisani trag upućuje na dimenzije pokolja pred Jazovkom. Naime, u opsežnom zborniku članaka i svjedočenja „Bleiburg: uzroci i posljedice“, u izdanju Knjižnice Hrvatske revije (München-Barcelona, 1988) nalazi se autorski članak Krunoslava Draganovića „Kalvarija hrvatskog naroda god. 1945.“ objavljen u „Hrvatskom kalendaru“ (Chicago 1954). U tom se članku, među brojnim drugim poratnim stratištima, navodi i sošička jama. Draganović bez navođenja izvora piše sljedeće: „U ponor između Sošica i Gornjeg Sela u Žumberku, deset minuta od župne crkve u Sošicama, od 20. svibnja do 18. lipnja 1945. dnevno su kamionima dovozili vojnike, građane i seljake iz Zagreba, Karlovca, kotara Jaske itd., ubijali ih pred jamom i u nju bacali.“³⁴ Prema tom izvoru, likvidacije su trajale oko mjesec dana, no nedostaje procjena broja stradalih osoba.

Bolnički arhivi

S obzirom da je u jamu Jazovku bačen veći broj ranjenika iz zagrebačkih bolnica, najtočniji pisani trag o žrtvama trebali bi biti upravo bolnički arhivi, o čemu su 1990. detaljnije pisali autori knjige „Jazovka“ Želimir Žanko i Nikola Šolić. Prema tadašnjim saznanjima, u jednoj zagrebačkoj bolnici za koju se pouzdano zna da su iz nje odvoženi ranjeni domobrani i ustaše, nemoguće je ući u trag povijestima bolesti starijima od petnaestak godina. Prema drugim tvrdnjama iz 1990. arhivski materijal o osobama koje su se 1945. liječile u bolnicama, još je bio sačuvan i dostupan.³⁵

Novinari *Vjesnika* pokušali su iste godine istražiti bolničke arhive. Potragu su započeli krenuvši od bolnice „Sveti Duh“ koja je već prije Drugog svjetskog rata imala odjel za zatvorenike koji se navodno nalazio u dvorištu bolnice, na mjestu današnjih novoizgrađenih odjela. Taj je odjel radio i tijekom Drugog svjetskog rata, pa je moguće

³² Isto, 943.

³³ Žanko, Ž., Šolić, N. N.dj., 23.

³⁴ Žanko, Ž., Šolić, N. N.dj., 23. *Napomena*: Usporedbom Draganovićevih navoda i svjedočanstava iz knjige Ivana Prcele može se zaključiti da je riječ o svjedočanstvu S. P. (Prcela, J. I. *Hrvatski holokaust*. 456; HR HDA 1805. Zbirka preslika Krunoslava Draganovića o žrtvama II. svjetskog rata i poraća, sign. 51.52).

³⁵ Žanko, Ž., Šolić, N. N.dj., 23.

da je veliki broj onih koji su skončali u Jazovki bio upravo s tog odjela. Otkrili su da je većina bolničkih odjela bila svedena na minimum, a veći dio bolnice zauzeli su kirurški i ortopedski odjeli. Navedeni podaci objavljeni su u *Liječničkom vjesniku* 1965, a potvrđuju izjave svjedoka da je bolnica „Sv. Duh“ ustvari bila vojna bolnica. Ustanovili su da je sve što se odnosilo na vojne bolesnike, od povijesti bolesti do popisa imena, vjerojatno bilo pohranjeno u Arhivu Zagrebačke vojne oblasti zbog čega je medicinska dokumentacija iz ratnog i poratnog razdoblja veoma manjkava. No, ipak je sačuvano Kazalo glavne matične knjige za 1945. godinu s pečatom NDH. Detaljnijim uvidom u kazalo uočeno je da se uz veliki broj imena bolesnika upisivao odjel B. No, dok je zbog šturih podataka u Kazalu (ime i prezime, odjel, datum prijema i otpusta) teško dokazati na kojem je odjelu ležalo najviše vojnika, za one uz čija imena stoji odjel B, može se sa sigurnošću reći da su bili vojnici. Na popisu se nalaze samo muškarci, a među njima je mnogo onih s hercegovačkim, muslimanskim i njemačkim prezimenima. Svi su fascikli s oznakom odjela B nestali odnosno, ni na jednoj povijesti bolesti koje su novinari pregledali za razdoblje od početka 1945. do kraja lipnja iste godine nije nađena oznaka odjela B. Od srpnja 1945. iz Kazala se u potpunosti gubi taj odjel. Sačuvane povijesti bolesti iz tog razdoblja uglavnom se odnose na pacijentice. Također je uočljivo da je najviše bolesnika otpušteno iz bolnice između 5. i 8. svibnja 1945. Jednako tako, većem je broju pacijenata koji su primljeni 11. svibnja, dan otpusta 13. ili 14. svibnja. Masovni otpusti nastavljaju se sve do kraja srpnja, a među pacijentima bio je veliki broj Nijemaca.³⁶

U međuvremenu je u *Glasi koncila* objavljen razgovor s ratnim vojnim invalidom Eduardom Mikšom, koji se u proljeće 1945. nalazio u bolnici „Sv. Duh“, a zatim je prebačen u logor Prečko.³⁷ Podaci iz gradiva tzv. Zakladne bolnice, koje se danas čuva u Državnom arhivu u Zagrebu, potvrđuju Mikšine navode. Prema zapisima iz Knjige bolesnika za 1945.³⁸ Eduard Mikša, rođen 1922. u Malom Taboru, po zanimanju djelatni vodnik, primljen je u bolnicu 13. travnja 1945. i otpušten 26. svibnja 1945. i to navodno kući.³⁹ Ukoliko je Mikšino svjedočanstvo precizno, njegov slučaj upozorava na mogućnost da su i drugi ranjenici kojima je prilikom otpuštanja iz bolnice u bolničkim knjigama zabilježeno da se puštaju kući, ustvari prebačeni u logor Prečko. U tom slučaju broj ranjenika iz Zakladne bolnice otpremljenih u logor bio bi daleko veći od evidentiranih 109 osoba.

Mikša se prisjećao da su već idućeg dana nakon ulaska Jugoslavenske armije u Zagreb, svi ranjenici postrojani pred bolnicom i otpremljeni u logor Prečko, gdje je zatekao na tisuće ranjenih vojnika koji su ležali na zemlji. Radilo se uglavnom o ranjenicima iz „Sv. Duha“, bolnice „Sestara milosrdnica“ u Vinogradskoj i iz Vojne bolnice na Kuniščaku. Logor se punio, a zdravi zarobljenici brojali su koliko je ranjenih dovezeno u nekoliko dana. Rekli su tada - oko 13.000.⁴⁰ Međutim, već idućih dana

³⁶ Žanko, Ž., Šolić, N. N.dj., 60-62.

³⁷ Isto, 59.

³⁸ HR DAZG 243. Zakladna bolnica, Knjiga bolesnika (1945), sign. 189, matični broj 1760.

³⁹ HR DAZG 243. Zakladna bolnica, Otpusna knjiga (1945), sign. 212, r.br. 3091.

⁴⁰ Mikša je tvrdio da su u logoru Prečko likvidirane 13.762 osobe, a preživjelo ih je tek 156. Također je isticao da su pojedine kolone Križnog puta odvedene u Krapje, Drenov Bok i Jasenovac gdje su zarobljenici likvidirani. (Bašić, P., Kevo M. O problemu postojanja jasenovačkog logora nakon 1945. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* (Zagreb). 30(1997), str. 300-307.

ranjenici su nestajali iz logora, a oni koji nisu nestali umirali su od trovanja, jer nika-kve medicinske pomoći nije bilo. Štoviše, oni koji su ostali 10 dana nisu dobili ni hrane ni vode, a za pokušaj da se osvježe rosom dobivao se metak u potiljak, tvrdio je Mikša. Izjavio je i da od svih dovedenih u Prečko nije preživjelo više od 156 ranjenika, a za sebe je rekao da je pukim čudom ostao živ, možda zahvaljujući zavojima koje je uspio mijenjati svakog tjedna, a koje mu je u džep pred polazak iz bolnice stavila je-dna časna sestra. Prema njegovom iskazu, prva hrana koju su dobili u logoru bio je suhi kruh koji se uopće nije mogao jesti. Tek sedamnaestog dana boravka, kruh je bio nešto mekši, a svakog je drugog dana počeo stizati obrok hrane. Iz logora je pušten 15. lipnja s naredbom da se mora javiti Vojnoj komandi na adresi Zrinjevac 15. Tamo mu je tjedan dana bio zatvoren otac samo zato što se usudio doći i pitati gdje mu je sin. Poslije toga odlazi rodbini u Rogašku Slatinu i nekako uspijeva preživjeti do stude-noga kada ponovo odlazi u bolnicu „Sv. Duh“.⁴¹

Više podataka o sudbini ranjenika iz zagrebačkih bolnica moglo bi se saznati od liječnika koji su u to doba radili u spomenutim bolnicama. Stoga je posebno za-nimljiva sudbina tadašnjih liječnika. Naime, u spisima bolnice „Sv.Duh“ novinari su otkrili da uz imena velikog broja liječnika stoji napomena „razriješen dužnosti“ ili „bolovanje“ i to u razdoblju od lipnja do kolovoza 1945. Jednako je velik broj novopri-došlih liječnika u rujnu 1945. godine. Većina šefova odjela također se promijenila u rujnu 1945.⁴² Podaci iz knjige Zakladne bolnice, zajedno s dokumentima o berivima zaposlenika,⁴³ potvrđuju da su pojedinim zaposlenicima posljednje plaće i doprinosi isplaćeni 1. svibnja 1945, a drugima 1. kolovoza 1945. Sačuvani dokumenti Bolnice sestara milosrdnica također ukazuju na brojne premještaje liječnika te zapošljavanje novih članova bolničkog osoblja,⁴⁴ no sadrže i podatke o liječnicima koji se nakon 7. svibnja 1945. nisu pojavili na radnom mjestu.⁴⁵ Veći broj liječnika Bolnice sestara milosrdnica poslan je na višemjesečna bolovanja,⁴⁶ unatoč izvješću upravitelja bol-nice od 15. lipnja 1945. u kojem navodi da je u bolnici, u kojoj je prije Drugog svjet-

URL: <http://hrcak.srce.hr/file/62782>).

⁴¹ Žanko, Ž., Šolić, N. Jazovka, 59.

⁴² Isto, 60.

⁴³ HR DAZG 243. Zakladna bolnica, sig. 657.

⁴⁴ HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, kut. 10, Spisi ravnateljstva bolnice (1945).

Napomena: Anketna komisija za utvrđivanje zločina kulturnom suradnjom s neprijateljem poslala je Bolnici sestara milosrdnica 14. lipnja 1945. određeni broj upitnih araka „s tim da izvoli po jedan primjerak dostaviti svima svojim članovima i saradnicima pozivom, da ih bezodvlačno ispune i ispunjeno vrate. ... Naročito se naslovu skreće pažnja da sa svoje strane doda karakteristike za svakog pojedinca...Vrlo je hitno!“ 22. lipnja 1945. Komisiji je odgovoreno da takvih osoba među zaposlenicima nije bilo. (HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, kut. 10, br. 12/45).

⁴⁵ Dopisom br. 831/45 od 11. srpnja 1945. upravitelj Bolnice sestara milosrdnica obavještava Porezni ured I. u Zagrebu da se dr. Srećko Hoffman nije pojavio na dužnosti od početka svibnja niti je javio uzrok svog izostanka zbog čega se pretpostavlja da je nestao. (HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, kut. 22, br.831/45). Na radnom mjestu nije se pojavila ni dr. Beata Hitrec. (HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, kut. 10, br. 71/45).

⁴⁶ Sačuvani su podaci o odobrenim bolovanjima za sljedeće liječnike: Josip Glaser, Blanka Pleić-Turk, Edward Wittmann. Dužnosti su razriješeni Vlasta Ribarić, Rozalija Erak i Ivan Beuc. Na rad u drugu bolnicu premješteni su Đuro Karminski, Milena Zlatić i Ladislav Juričić, a naknadno i Edward Wittman. Na njihova radna mjesta zaposleni su u jesen 1945. drugi liječnici. (HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, kut. 10, Spisi ravnateljstva bolnice [1945]).

skog rata bilo zaposleno 68 liječnika, trenutno na dužnosti svega 40 liječnika te ističe da je „skoro nemoguć pravilan rad ove ustanove sa ovako prenatrpanim brojem bolesnika, ako se nema bar najminimalniji broj liječnika“.⁴⁷

Da su zagrebačke bolnice bile pune ranjenika potvrdilo je i pismo upućeno redakciji *Vjesnika* 1990. i to od liječnika, tada zaposlenog u Vojnoj bolnici na Kunišćaku, koji je opisao događaje u prvim poslijeratnim danima. Tvrdio je da je 8. svibnja bolnica bila puna domobrana, da bi već 10. svibnja bila gotovo prazna. Oni su, čini se, završavali u logoru u Prečkom, a njihova daljnja sudbina je upitna.⁴⁸

Novinarima *Vjesnika* telefonski se obratio i Zagrepčanin M.K. koji je u svibnju 1945. bio liječen u bolnici „Sv. Duh“ te bio svjedokom pražnjenja bolnice. Novinarima je izjavio sljedeće: „Bio sam gotovo dječak. Imao sam samo 17 godina kad sam mobiliziran u redovnu hrvatsku vojsku u 15. domobransku pukovnicu. Do tada sam živio u jednom malom mjestu nedaleko od Doboja. Pred povlačenje iz Doboja, ranjen sam u nogu od topovskog gelera, mislim da je to bilo u travnju. Tako sam najprije smješten u bolnicu u Doboju. Bila je puna ranjenika. Nedugo zatim, počelo je 'povlačenje' ranjenika iz Doboja teretnim kolima (uski kolosijek) i tako do Bosanskog Broda. Tamo smo čekali jedno vrijeme i zatim smo preneseni u vlak, na 'normalni' kolosijek, ali, dakako, opet u teretne vagone. Putovali smo tako nekoliko dana, ali zaista ne mogu ocijeniti koliko, do Zagreba. Tu su nas građani dočekali sa cvijećem, toga se dobro sjećam. Zatim su nas odvezli u jednu zagrebačku bolnicu za koju ne bih mogao sa sigurnošću tvrditi da je ona u Vinogradskoj ulici, ali vjerujem da jest. I tu su ga liječnici doslovce vratili iz mrtvih. Naime, ranjen sam u kuk i koljeno desne noge. Bile su mi presječene vene i izgubio sam mnogo krvi. Valjda ni u bolnici nisu imali previše nade s obzirom da su mi zvali svećenika. Međutim, operacija je uspjela, dobio sam transfuziju krvi i nekako sam se oporavio. Nije prošlo dugo i iz te sam bolnice premješten na „Sv. Duh“. Kad sam došao u bolnicu, bio sam smješten na drugi kat, sa još dva ili tri kreveta. Sjećam se jedne časne sestre, zvala se Mirjana, koja nam je javila da partizani ulaze u Zagreb, a i mi smo čuli pucnjavu. Također nam je rekla da su naše dokumente uništili, kao i uniforme, a to je otprilike značilo - snalazi se kako tko umije. To sam tek kasnije shvatio. Poslije nekoliko dana, u sobu su došli partizan i partizanka i samo razgovarali s nama, ali nisu tražili nikakve podatke. Za njima je došao jedan oficir i rekao da je oslobođen Zagreb i cijela zemlja i da svatko kaže odakle je, u kojoj je bio jedinici, da će se svi izliječiti i otići kući. Tako sam mu ja ispričao odakle sam i iz koje jedinice. Poslije sam razmišljao kako to da sam bio među rijetkima koji su ostali u bolnici do izlječenja i otišao kući. Vjerovali ili ne, razlog je bio jedan partizanski letak koji sam imao kod sebe. Na njemu se propagirao AVNOJ i više se ne sjećam što još, ali u svakom slučaju taj mi je komad papira sačuvao glavu na ramenu. Naime, spomenuti oficir na njemu je napisao moje ime i prezime i odnio ga sa sobom. U našu sobu nekoliko je dana prije dolaska partizana navraćao jedan mladić, lakše ranjen u ruku, pa je nama nepokretnima dosta pomagao. Sjećam se da mu je prezime bilo Radoš, bio je ustaša, mlad i tek nekoliko mjeseci u jedinici. Inače, rodom je bio iz Johovca, mjesta nedaleko od mog. Nakon upozorenja sestre Mirjane, rekli smo mu neka ne kaže da je bio u ustaškoj vojsci, ali nije nas poslušao. Sve je rekao onom oficiru i drugi dan poslije ispitivanja nestao je kao i većina ranjenika sa „Sv. Duha“. Ostala nas je tek nekolicina.

⁴⁷ HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, kut. 22, br. 742/45.

⁴⁸ Žanko, Ž., Šolić, N. N.dj., 60.

Kako mi je bio susjed, poslije rata sam se raspitivao je li se vratio kući. Na žalost nije. Vjerojatno su i njegove među kostima u Jazovki ili nekoj drugoj jami. Svima koji su odlazili rečeno je da idu u drugu bolnicu. I ja sam bio ljut što ostajem. Vjerovao sam da bi mi tamo bilo bolje, jer su uvjeti u „Sv. Duhu“ bili zaista loši. Tek kasnije, kad sam čuo da se mnogi moji susjedi koji su također bili ranjeni i prebačeni u zagrebačke bolnice nisu vratili, postalo mi je jasno što je značila ta nova bolnica. Osim toga, 45 godina sam se pitao gdje su nestali svi oni ranjenici bez noge, ruke... Broj invalida trebao bi biti znatno veći no što su stvarne brojke poslije rata pokazivale. Nigdje nisam viđao hendikepirane ljude.“⁴⁹

Novinari *Vjesnika* pronašli su u „Kazalu“ pod brojem 2.928 ime njihovog su-govornika.⁵⁰ Upisani datum dolaska u bolnicu je 17. svibnja, a datum izlaska 7. srpnja. M.K. nije se slagao s datumom dolaska, jer je smatrao da je u bolnicu došao prije 8. svibnja s obzirom da je u njoj i saznao o ulasku postrojbi Jugoslavenske armije u Zagreb. Također je isticao da su pojedine domobranske postrojbe nekoliko dana ranije uzimale iz bolnice sve pokretne ranjenike, u što se osobno uvjerio, a to se poklapa s istraživanjem novinara koji su utvrdili masovan odlazak iz bolnice 5. i 6. svibnja 1945. U „Kazalu“ su provjerili i upis o spomenutom Radošu i ustanovili da su u bolnici u tom trenutku boravili Ivan Radoš (br. 1.702) i Ivan Radoš (br. 3.437), pa se ne može sa sigurnošću reći s kojim je Radošem razgovarao M.K.⁵¹

Nakon novinarske potrage za bolničkim podacima 1990. godine, nisu zabilježeni ozbiljniji pokušaji da se rekonstruira popis ranjenika odvedenih iz zagrebačkih bolnica te ustanovi što je moguće preciznije broj stradalih. Podatke prikupljene početkom 1990-ih donekle je upotpunio rad Milana Marušića, *Žrtve komunističkih zlodjela u Zagrebu svibanj 1945.* (Zagreb 2001), čiju je vrijednost umanjio nedostatak znanstvenog aparata. Marušić je izradio tablicu s popisom tadašnjih zagrebačkih bolnica te naveo podatke o broju žrtava ne navodeći izvor spomenutih podataka.

⁴⁹ Žanko, Ž., Šolić, N. N.dj., 62-65.

⁵⁰ Riječ je o Marijanu Kataviću rođenom 1926. u Kitešiću, Derventa. (HR DAZG 243. Knjiga bolesnika [1945], sign. 189) .

⁵¹ Žanko, Ž., Šolić, N. N.dj., 64.

Tablica 1: Brojčani pregled likvidiranih ranjenika iz zagrebačkih bolnica⁵² u svibnju 1945.⁵³

Redni broj	Bolnica			Broj žrtava
	Ime	Mjesto	Ulica	
1.	Rebro ⁵⁴	Zagreb	Kišpatičeva 12 ⁵⁵	467
2.	Vojna bolnica	Zagreb	Vlaška 87 ⁵⁶	500
3.	Vojna bolnica	Zagreb	Kuniščak	1.170
4.	Sv. Duh I.	Zagreb	Sv. Duh 60	690
5.	Sv. Duh II.	Zagreb	Sv. Duh 20	250
6.	Sestre milosrdnice	Zagreb	Vinogradska 13	297
7.	Privremena bolnica	Zagreb	Račkog 4	285
8.	Privremena bolnica	Zagreb	Savska c.77, gimnazija č. sestara	550
9.	Privremena bolnica	Zagreb	Ratkajev prolaz	341
10.	Privremena bolnica	Sljeme	Runolist Sljeme	91
11.	Privremena bolnica PTS-a	Sanitetski konvoj-Slovenija	Krajiška ulica	150
Ukupno:				4.791

Značajan doprinos istraživanju ove problematike omogućuju sačuvani spisi i knjige Bolnice milosrdnih sestara i Zakladne bolnice (Sveti Duh 60), koji se čuvaju u Državnom arhivu u Zagrebu.

⁵² Opširnije o partijskim organizacijama u zagrebačkim bolnicama tijekom Drugog svjetskog rata vidjeti u zborniku *Čnomerec u Narodnooslobodilačkoj borbi*. Ur. Emil Ivanc. Zagreb : Općinska konferencija SSRNH Čnomerec, „August Cesarec“, 1985.

⁵³ Marušić, M. *Žrtve komunističkih zlodjela u Zagrebu svibanj 1945*. Zagreb : Hrvatsko žrtvoslovno društvo, 2001. 99. Marušić navodi da su likvidacije ranjenika trajale 8 dana te da su oni pogubljeni u Jazovki na Žumberku, Fučkarovom jarku na Mirogoju (današnji Krematorij), Dotršćini i na stratištima u Gračanima (str. 95).

⁵⁴ Autor navodi slučaj 150 Nijemaca zarobljenih na području Maksimira i upućenih na bolničku obradu na Rebro. Poslužili su kao radna snaga za utovar ranjenika u vojne kamione, nakon čega su odvezeni na stratište radi pokopa likvidiranih ranjenika. Zatim su sebi iskopali jamu nad kojom su pobijeni. (Marušić M. N.dj., 95).

⁵⁵ Bolnicu je osiguravao 1. bataljun, 2. brigade, 33. divizije X. korpusa. (HR HDA 1450. Zbirka mikrofilmova gradiva iz inozemnih arhiva koje se odnosi na Hrvatsku, Arhiv oružanih snaga - Beograd, Dnevni izvještaj Štaba XXXIII. divizije br. 158 od 12. svibnja 1945).

⁵⁶ Bolnicu je osiguravao 3. bataljun, 3. brigade, 33. divizije X. korpusa. (HR HDA 1450. Zbirka mikrofilmova gradiva iz inozemnih arhiva koje se odnosi na Hrvatsku, Arhiv oružanih snaga - Beograd, Dnevni izvještaj Štaba XXXIII. divizije br. 158 od 12. svibnja 1945).

Državna bolnica Zagreb (Zakladna bolnica Sv. Duh 60)

Zakladna bolnica u Zagrebu (poznatija kao Sveti Duh, od 1942. Državna bolnica Zagreb), preimenovana je nakon Drugog svjetskog rata u Opću bolnicu „Dr. Josip Kajfeš“.⁵⁷ Među sačuvanim knjigama ove bolnice nalazi se i „Imenik bolesnika primljenih na ortopedski odio“.⁵⁸ Iako je imenik sadržavao podatke o bolesnicima primljenima na ortopediju od 1941. do 1945, stranice s podacima za prvu polovicu 1945. godine su istrgnute, vjerojatno namjerno. No, u cijelosti je ostala sačuvana knjiga s pregledom vojnih osoba koje su se nalazile na odjelu ortopedije.⁵⁹ Iako podaci ne otkrivaju sudbinu ranjenika, moguće je iščitati njihova imena i ustanoviti broj onih koji su se 8. svibnja vjerojatno nalazili na ovom odjelu. Između 2. siječnja 1945. i 7. svibnja 1945. na odjel je primljeno ukupno 1.073 ranjenika, od kojih 50-ak nakon 1. svibnja 1945. Nakon 14. svibnja na isti je odjel primljen veći broj pripadnika Jugoslavenske armije. Otpusna knjiga bolnice za razdoblje od 20. prosinca 1944. do 27. prosinca 1945. otkriva izuzetno veliki broj muškaraca (oko tristo) otpuštenih iz bolnice 6. i 7. svibnja 1945, dakle uoči povlačenja Hrvatskih oružanih snaga iz Zagreba. Na sličnu situaciju ukazuje i Knjiga otpusta Bolnice sestara milosrdnica prema kojoj je 7. svibnja 1945. iz bolnice otpušteno oko 270 bolesnika i ranjenika, uglavnom muškaraca.⁶⁰

Za određeni broj osoba, puštenih iz Zakladne bolnice nakon ulaska postrojbi Jugoslavenske armije u grad, upisano je da su 14. svibnja 1945. prebačeni u „drugu bolnicu“.⁶¹ Riječ je o vojnicima - strancima, rođenima u Njemačkoj, Poljskoj, Češkoj, Italiji, Alžiru, Maroku, Tunisu, Sloveniji i Novosibirskoj oblasti.

Tablica 2: Popis ranjenika iz bolnice Sveti Duh koji su između 26. svibnja 1945. i 11. lipnja 1945. prebačeni u logor Prečko.⁶²

R.Br.	Broj	Matični broj	Ime i prezime	Datum rođenja	Mjesto rođenja	Vjeroisp.	Bračno stanje	Zanimanje	Datum dolaska u bolnicu
26. svibnja 1945.									
1.	3080	4757/1944	Tomislav Holjevac	28.10.1922.	Brinje	rkt.	neož.	djelatni poručnik	13.12.1944.
2.	3085	481/1945	Dragutin Solar	2.2.1903.	Petrovaradin	rkt.	ož.	pričuvni zastavnik	31.3.1945.
3.	3089	1521/1945	Karlo Slunjski	1923.	Zagreb	rkt.	neož.	pričuvni zastavnik	31.3.1945.

⁵⁷ Dr. Josip Kajfeš liječio je ranjene pripadnike NOV-e u bolnici u selu Krčani nedaleko Udbine. Ubili su ga četnici zajedno s još jednim liječnikom i 34 ranjenika 2. lipnja 1944.

⁵⁸ HR DAZG 243. Zakladna bolnica, sign. 621.

⁵⁹ HR DAZG 243. Zakladna bolnica, sign. 625.

⁶⁰ HR DAZG 240. Bolnice sestara milosrdnica, sign. 231.

⁶¹ HR DAZG 243. Zakladna bolnica, sign. 212, r.br. 2812-2882, 2923-2925.

⁶² HR DAZG 243. Zakladna bolnica, Knjiga bolesnika (1945), sign. 188-190. Napomena: neki podaci u knjigama su napisani nečitko.

4.	3097	2346/1945	Mirko Penjek	1916.	Krapina	rkt.	neož.	pričuveni vojnik	3.5.1945.
5.	3102	2490/1945	Boris Lučev	1913	Supetar	rkt.	ož.	djelatni satnik	7.5.1945.
6.	3108	2768/1945	Andrija Gojak	1921.	Karlovac	rkt.	neož.	zarobljenik	26.5.1945.
28. svibnja 1945.									
1.	3135	1260/1945	Mehmed Sejdinović	1910.	Jelovče, Gradačac	islam.	neož.	pričuveni ustaški vojničar	22.3.1945.
2.	3136	1377/1945	Martin Bugarin	1926.	Jabučeta, Bjelovar	rkt.	neož.	djelatni vojničar	29.3.1945.
3.	3137	1820/1945	Mijo Karlovčan	1923.	Kalinovci, Đurđevac	rkt.	neož.	pričuveni vojničar	17.4.1945.
4.	3139	1905/1945	Marko Aralica	1926.	Velušić, Drniš	rkt.	neož.	djelatni vojničar	20.4.1945.
5.	3140	2165/1945	Vilim Sentović	1926.	Gložde, Donji Miholjac	rkt.	neož.	djelatni vojničar	28.4.1945.
6.	3141	2457/1945	Hasan Zahirović	1907.	Sarači, Zvornik	islam.	neož.	ratni invalid	7.5.1945.
7.	3142	2425/1945	Stjepan Delimar	1922.	Bednja, Varaždin	rkt.	neož.	pričuveni vojničar	5.5.1945. ⁶³
8.	3144	2460/1945	Jakob Kolinger	1912.	Jovanovac Osijek	rkt.	neož.	poručnik	7.5.1945.
9.	3145	2462/1945	Đuro Vidmar	1902.	Larušija – Jakšić – Požega	rkt.	ož.	ratni invalid	7.5.1945.
10.	3148	2553/1945	Alamed Belmuhamed	1926.	Kadija, Maroko	islam.	neož.	ratni zarobljenik	11.5.1945.
11.	3149	2565/1945	Konrad Hösek	1912.	Njemačka	evang.	neož.	ratni zarobljenik	11.5.1945.
12.	3150	2584/1945	Bendjibali Lasen	1926.	Beustran, Maroko	islam.	neož.	zarobljenik	11.5.1945.
13.	3151	2592/1945	Kurt Tresold	1923.	Koburg, Njemačka	evang.	neož.	ratni zarobljenik	11.5.1945.
14.	3152	2614/1945	Artur Kupke	1906.	Parvecki, Breslau, Njemačka	evang.	ož.	ratni zarobljenik	11.5.1945.
15.	3153	2615/1945	Oskar Gebauer	1923.	Evansdorf Sudeti	rkt.	neož.	ratni zarobljenik	11.5.1945.
16.	3154	2624/1945	Albert Brandt	1914.	Bremen, Njemačka	evang.	ož.	ratni zarobljenik	11.5.1945.
17.	3155	2627/1945	Helmuth Fuks	1921.	Kasel	evang.	neož.	ratni zarobljenik	11.5.1945.

⁶³ Prema drugom izvoru, poginuo tijekom rata. (Ivković, Z., Vusić, J., Blažeković A. *Jugoslavensko nasilje i preučivane žrtve Drugoga svjetskoga rata i poraća s područja današnje Bjelovarsko-bilogorske županije*. Bjelovar : Matica hrvatska, 2010. 563).

18.	3156	2791/1945	Ahmed Zidjar	1922.	Alžir	islam.	-	ratni zarobljenik	11.5.1945.
19.	3157	2870/1945	Ivan Dvekar	1923.	Slanje, Martijanec, Ludbreg	rkt.	neož.	vojnika	15.5.1945.
20.	3158	2871/1945	Mirko Perović	1911.	Sudska	prav.	neož.	četnik	15.5.1945.
21.	3159	2878/1945	Mijo Jurkić	1923.	Divičani, Jajce	rkt.	neož.	ratni invalid	15.5.1945.
22.	3160	2888/1945	Džafer Stašević	1922.	Prilug, Tuzla	islam.	ož.	desetnik	15.5.1945.
23.	3163	3050/1945	Đuro Hefer	1914.	Novo Čiče	rkt.	ož.	zarobljenik	21.5.1945.
24.	3164	3062/1945	Juraj Perović	1890.	Zadar	rkt.	ož.	ustaški stožerni narednik	22.5.1945.
25.	3165	3066/1945	Julius Schmidtke	1899.	Essen	evang.	ož.	ratni zarobljenik	22.5.1945.
26.	3166	3068/1945	Sobro Mušević	1914.	Bijelo Polje	islam.	neož.	ratni zarobljenik	22.5.1945.
27.	3167	3069/1945	Josip Hergović	1923.	Vukovar	rkt.	neož.	ratni zarobljenik	22.5.1945.
28.	3168	3082/1945	Karel Arneman	1902.	Gotstren, Njemačka	evang.	neož.	zarobljenik	23.5.1945.
29.	3169	3100/1945	Mato Petračić	1897.	Petrinja	rkt.	ož.	težak	24.5.1945.
30.	3170	3107/1945	Josip Širočić	1923.	Klenovnik	rkt.	neož.	zarobljenik	25.5.1945.
1. lipnja 1945.									
1.	3195	4053/1944	Stipe Martin Marić	1924.	Velika Brusnica, Bos. Brod	rkt.	neož.	djelatni ustaški vojničar	15.10.1944.
2.	3200	5009/1944	Ante Mrgan						16.12.1944.
3.	3209	463/1945	Marijan Grbavac	1924.	Šipovača, Vitina, Ljubuški	rkt.	neož.	djelatni ustaški vojničar	6.2.1945.
4.	3215	984/1945	Mato Grabovičkić	1925.	Dobanj, Tuzla	rkt.	neož.	pričuvni ustaški vojničar	7.3.1945.
5.	3217	998/1945	Mile Murgić	1922.	Perušić	rkt.	ož.	pričuvni vojničar	9.3.1945.
6.	3220	1116/1945	Huso Šabanović	1912.	Podvizid, Cazin	islam.	ož.	pričuvni ustaški rojnik	16.3.1945.
7.	3222	1257/1945	Mato Baladinec	1910.	Đurđevac	rkt.	ož.	pričuvni vojničar	22.3.1945.
8.	3227	1477/1945	Vladimir Drehar	1918.	Toplički Leskovac, Novi Marof	rkt.	ož.	pričuvni vojničar	30.3.1945.
9.	3228	1486/1945	Stipo Majstorović	1926.	Brezovica, Derventa	rkt.	neož.	djelatni vojničar	30.3.1945.

10.	3230	1726/1945	Juraj Jagarinac	1922.	Jamno, Ivanec	rkt.	neož.	djelatni vojnik	12.4.1945.
11.	3239	2134/1945	Zvonko Mađar	1925.	Lasinja, Pissarovina	rkt.	neož.	pričuvni ustaški rojnik	28.4.1945.
12.	3241	2208/1945	Stipe Jerković	1924.	Krvavec, Opuzen	rkt.	neož.	ustaški vojničar	29.4.1945.
13.	3242	2209/1945	Đuro Jukić	1910.	Vrbica, Žepče	rkt.	ož.	pričuvni vojničar	29.4.1945.
14.	3250	2427/1945	Slavko Vuković	1922.	Pod..., ⁶⁴ Slunj	rkt.	neož.	pričuvni vodnik	5.5.1945.
15.	3253	2436/1945	Stjepan Jajčević	1916.	Ivanka, Banja Luka	rkt.	ož.	pričuvni vojničar	5.5.1945.
16.	3254	2485/1945	Jure Budimir	1900.	Orsno, Šibenik	rkt.	-	ratni invalid	7.5.1945.
17.	3255	2686/ 1945 ⁶⁵	Nasuf Beširević						
18.	3260	2864/1945	Antun Drozdek	1923.	Gornji Bakinci, Maglaj	rkt.	neož.	legionar	15.5.1945.
3.lipnja 1945.									
1.	3334	2577/1945	Edmund Jung	1919.	Olerhanzen	rkt.	neož.	zarobljenik	11.5.1945.
9. lipnja 1945.									
1.	3480	3035/1945	Husein Višić	1926.	Puništa, Vareš	islam.	neož.	legionar	20.5.1945.
10. lipnja 1945.									
1.	3490	4530/1944	Aziz Novljaković	1927.	Bosanska Kostajnica	islam.	neož.	djelatni milicioner	27.11.1944.
2.	3492	141/1945	Jure Mihaljevac	1923.	Ilok	rkt.	neož.	pričuvni ustaški vojničar	11.1.1945.
3.	3493	201/1945	Osman Talić	1925.	Kulen Vakuf	islam.	ož.	pričuvni ustaški vojničar	16.1.1945.
4.	3497	1211/1945	Ante Boras	1906.	Vitina, Ljubuški	rkt.	ož.	pričuvni ustaški vojničar	19.3.1945.
5.	3499	1759/1945	Luka Bujnović	1924.	Nevesinje	rkt.	neož.	djelatni vojničar	13.4.1945.
6.	3502	2132/1945	Slavko Hrkač	1920.	Potoci, Mostar	rkt.	neož.	djelatni ustaški rojnik	28.4.1945.
7.	3504	2326/1945	Bajro Fejzić	1926.	Pra..., ⁶⁶ Visoko	islam.	neož.	djelatni vojničar	1.5.1945.

⁶⁴ Nečitko.

⁶⁵ Matični broj pogrešno je upisan. Osobni podaci navedene osobe nisu pronađeni.

⁶⁶ Nečitko.

8.	3506	2556/1945	Kurt Vinter	1919.	Pazevajg, Njemačka,	evang	ož.	ratni zarobljenik	11.5.1945.
9.	3507	2587/1945	Friz Nerstnajken	1912.	Papen, Vestpalen,	rkt.	ož.	zarobljenik	11.5.1945.
10.	3509	2644/1945	Haindoich Klaindik	1908.	Berlin, Njemačka	evang	ož.	ratni zarobljenik	11.5.1945.
11.	3512	2767/1945	Tasan Mujakić	1922.	Omazić, Tuzla	islam.	neož.	zarobljenik	13.5. 1945.
12.	3518	2943/1945	Franjo Marić	1927.	Šćepanje, Novi Marof	rkt.	neož.	zarobljenik	17.5.1945.
13.	3523	3006/1945	Jozo Nikolić ⁶⁷	1926.	Lovreć, Imotski	rkt.	neož.	zarobljenik	19.5.1945.
14.	3525	3057/1945	Ivan Arapović	1922.	Vrbanja, Županja	rkt.	neož.	pričuvni ustaški rojnik	22.5.1945.
15.	3526	3067/1945	Emil Schmiedel	1916.	Heidelberg, Njemačka	evang	ož.	ratni zarobljenik	22.5.1945.
16.	3532	3206/1945	Kurt Prösehold	1923.	Koburg, Njemačka	evang	neož.	zarobljenik	5.6.1945.
17.	3535	4131/1944	Đuro Vodomin	1923.	Sigetac, Drnje, Koprivnica	rkt.	ož.	djelatni ustaški vojničar	20.10.1944.
18.	3536	67/1945	Ilija Barišić	12.2. 1925.	Bosanski Šamac	rkt.	neož.	djelatni ustaški vojničar	6.1.1945.
19.	3537	259/1945	Osman Muratović	1926.	Jezerski, Bos. Krupa	islam.	neož.	djelatni ustaški vojničar	19.1.1945.
20.	3538	289/1945	Mijat Grdić	1926.	Grab, Ogulin	rkt.	neož.	djelatni ustaški vojničar	20.1.1945.
21.	3540	717/1945	Marko Crnković	1927.	Rakovica, Slunj	rkt.	neož.	djelatni vojničar	21.2.1945.
11.lipnja 1945.									
1.	3541	974/1945	Marko Zrno	8.8. 1909.	Galečić, Šuica, Livno	rkt.	ož.	pričuvni vojničar	6.3.1945.
2.	3542	1224/1945	Josip Mesić	26.4. 1926.	Kamenica, Ogulin	rkt.	neož.	djelatni ustaški vojničar	20.3.1945.
3.	3544	1653/1945	Stjepan Živković	1926.	Balinci, Podr. Slatina	rkt.	neož.	pričuvni vojničar	9.4.1945.
4.	3545	1702/1945	Ivan Radoš	1926.	Roško Polje	rkt.	neož.	djelatni vojničar	10.4.1945.
5.	3546	1762/1945	Vinko Šmid	1922.	Viljove, Osijek	rkt.	neož.	djelatni vojničar	13.4.1945.

⁶⁷ U knjizi Gordane Turić naveden je Jozo Nikolić („Malićev“) rođen 13. ožujka 1925. (otac Ante i majka Iva rođ. Dumančić), Hrvat, rkt., neoženjen, težak, legionar, navodno ubijen u Lici od pripadnika NOV-e. (Turić, G. *U temelju kamen: spomenica žrtvama idealu hrvatske države : Imotska krajina*. Zagreb : Zaklada HZK, 2000. 247).

6.	3547	1767/1945	Mijo Đidera	1926.	Derventa	rkt.	ož.	pričuvni rojnik	13.4.1945.
7.	3548	1973/1945	Franjo Mijić	1926.	N. Ukrina, Derventa	rkt.	neož.	djelatni vojničar	22.4.1945.
8.	3549	2022/1945	Josip Skukan	1928.	Tonković, Ogulin	rkt.	neož.	djelatni vojničar	23.4.1945.
9.	3550	2039/1945	Osman Malković	1925.	Jezero, Bihać	islam.	neož.	pričuvni vojničar	23.4.1945.
10.	3551	2164/1945	Ivan Miletić	1927.	Kamenica, Ogulin	rkt.	neož.	djelatni vojničar	28.4.1945.
11.	3552	2186/1945	Josip Lebović	1922.	Subotica	rkt.	neož.	pričuvni vojničar	28.4.1945.
12.	3553	2301/1945	Josip Turk	1927.	Kutina	rkt.	neož.	djelatni ustaški rojnik	30.4.1945.
13.	3554	2327/1945	Marko Petranović	1924.	Bukvik, Slatina	rkt.	neož.	djelatni vojničar	1.5.1945.
14.	3556	2393/1945	Anton Ružički	1921.	Detlak, Derventa	rkt.	neož.	pričuvni ustaški rojnik	4.5.1945.
15.	3557	2432/1945	Stjepan Mihaljić	1906.	Crne-Druge, Pisarovina	rkt.	ož.	pričuvni vojničar	5.5.1945.
16.	3558	2465/1945	Ivan Rubčić	1926.	Ričice, Gračac	rkt.	-	ratni invalid	7.5.1945.
17.	3559	2600/1945	Jozef Hercog	1914.	Brückdorf	rkt.	neož.	ratni zarobljenik	11.5.1945.
18.	3560	2617/1945	Herbert Blauman	1924.	Elbing, Njemačka	evang	neož.	ratni zarobljenik	11.5.1945.
19.	3561	2618/1945	Herbert Uleman	1912	Burgstel, Njemačka	evang	neož.	ratni zarobljenik	11.5.1945.
20.	3562	2622/1945	Verner Manke	1905.	Lauban, Šleska	rkt.	neož.	ratni zarobljenik	11.5.1945.
21.	3563	2636/1945	Franz Hahn	1913.	Piringen, Njemačka	bez vjere	ož.	ratni zarobljenik	11.5.1945.
22.	3564	2646/1945	Franz Polfart	1908.	Ljubljana, Slovenija	rkt.	ož.	ratni zarobljenik	11.5.1945.
23.	3568	2702/1945	Plaško Grubešić	1926.	Sebešić, Travnik	rkt.	neož.	ustaški vojničar	11.5.1945.
24.	3576	2786/1945	Ozeski Babloni	1917.	Lavorina di Morena, Italija	rkt.	neož.	njemački zarobljenik	13.5.1945.
25.	3577	2867/1945	Jozef Polak	1921.	Burgwaser, Njemačka	rkt.	neož.	njemački zarobljenik	15.5.1945.
26.	3578	2875/1945	Karl Gogg	1909.	Keffens	-	ož.	njemački zarobljenik	15.5.1945.
27.	3579	2883/1945	Ernest Kleist	1911.	Braunschweig, Njemačka	bez vjere	ož.	ratni zarobljenik	15.5.1945.
28.	3580	2886/1945	Ivan Hrnić	1906.	Blatsko, Požega	rkt.	neož.	milicioner	15.5.1945.

29.	3581	2940/1945	Ernest Sekenberg	1919.	Wireburg, Njemačka	-	neož.	zarobljenik	17.5.1945.
30.	3582	2941/1945	Fritz Šrajder	1920.	Veinschönstet, Njemačka	evang	neož.	zarobljenik	17.5.1945.
31.	3584	3008/1945	Leopold Šušnjić	1925.	Zagreb	rkt.	neož.	zarobljenik	19.5.1945.
32.	3588	3195/1945	Josip Batelj	1920.	Travnik	rkt.	neož.	ustaški satnik	4.6.1945.

Bolnica sestara milosrdnica

Bolnica sestara milosrdnica ostala je u vlasništvu milosrdnih sestara Sv. Vinka Paulskog sve do 1. svibnja 1948, kada je Zakonom o nacionalizaciji prešla pod upravu Gradskog narodnog odbora i počela poslovati pod nazivom „Opća bolnica narodnog heroja dra Mladena Stojanovića“. Godine 1991. bolnica je preimenovana u Klinička bolnica „Sestre milosrdnice“. Upravljanje bolnicom preuzeo je 11. svibnja 1945. Ante Krvavica kako bi se „časne sestre zaštitile od eventualnih ekscesa i sa ciljem da bolnica nastavi s redovitim radom.“⁶⁸ Predstavio se časnoj majci Bogoljubi Jazvo i predstojnici bolnice Ignaciji Pukler te zamolio da se poštuje nova vlast. Osjetio je strah i nepovjerenje časnih sestara. Krvavica svjedoči da su „između 13. i 15. svibnja u moju kancelariju došla dvojica partizana u engleskim bluzama. Predstavili su se kao pripadnici OZNA-e. Jednom je ime navodno bilo Dragan, drugome Milan. Obojica su morali biti iz Like ili sjeverne Dalmacije. Upitali su me liječe li se u bolnici domobrani i ustaše. Rekli su da je u bolnici Pavelićev otac i da trebaju popise. Odmah sam ih prekinuo i upitao imaju li pismeni nalog. Odgovorili su mi otprilike ovako: 'Mi smo družice - OZNA. Svetu ti nedjelju, ne damo ništa napismeno. Izdaj popis.' Nastup tih nasrtljivaca, primitivno i bahato ophođenje, nagnao me na pomisao da se nešto po privatnoj liniji nezakonito radi. ...Oštro sam odgovorio: 'Drugovi, svetu vam nedjelju, vas dvojica nemate što raditi u bolnici. Idite ministru zdravlja dr. Kohareviću. Tamo se žalite, kad nemate nalog.' Otvorio sam vrata i izjurio ih. Nešto su mumljali. Nakon njihovog odlaska, alarmirao sam sve šefove odjela, časne sestre, a posebno kirurga dr. Stanka Cesarca, brata književnika, komunista, Augusta Cesarca. Dogovorili smo se da svi bolesnici koji su bili u neprijateljskoj vojsci napuste bolnicu ili se sakriju... U vezi slučaja odvođenja ranjenika iz bolnice Sv. Duh, tvrdim da je tadašnja uprava bolnice morala alarmirati Ministarstvo zdravlja, dr. Srećka Šilovića, prije no što je dala popis. Sigurno se ne bi dogodila tragedija i svjetska sramota. Sjećam se da mi je tadašnji upravitelj bolnice ili netko drugi rekao, da je u bolnicu dolazio neki tadašnji visoki rukovodilac iz CK KPH i zanimao se za ranjenike. No, vjerujem da je veliki strah vladao tada među osobljem bolnice. Međutim, treba reći - revolucija je tekla. Nažalost, u pogrešnom smjeru.“⁶⁹

U izjavi danoj 1990. Krvavica prešućuje činjenicu da je upravo on potpisao dokumente o prebacivanju ranjenih pripadnika Hrvatskih oružanih snaga u logor Prečko. U spomenutim dokumentima Krvavica navodi da je „bolesnike preuzela dru-

⁶⁸ Žanko, Ž., Šolić, N. N.dj., 65.

⁶⁹ Isto, 65-67.

garica J. Novak⁷⁰. U pojedinim dokumentima kao „preuzimatelj“ ranjenika potpisuje se Josip Makovica.⁷¹ Prema sačuvanim zapisima moguće je rekonstruirati djelomičan popis ranjenika iz Bolnice sestara milosrdnica odvedenih tijekom lipnja 1945.

Tablica 3: Popis ranjenika iz Bolnice sestara milosrdnica koji su tijekom lipnja 1945. prebačeni u logor Prečko te ostalih ranjenih pripadnika Hrvatskih oružanih snaga čija se imena pojavljuju u navedenim dokumentima.⁷²

R.Br.	Prezime i ime	Dob	Mjesto rođenja	Postrojba	Dijagnoza	Evakuacija
I. kir. ustaše						
1.	Raguž Antun ⁷³ u Prečko 11/6	1925.g.	Kruševo, Burmazi, Stolac	Kod 5 sati ⁷⁴ 11. bojne 1. pukovnije P.T.S.	...	može
2.	Magić Marko ⁷⁵	1922.g.	Golnjevo, Grborez, Livno	Kod 3 sati III. bojne I. Zdruga	...	može
3.	Šmit Ivan ⁷⁶ u Prečko 11/6	24.6.1927.	Vladislavci, Osijek	Kod 13. Zdruga, III. bojne 2. sata	...	ne može
4.	Ivanković Jure ⁷⁷	1910.g.	Ervenik, Kistanje	Kod redar. oblasti u Zemuniku i bio premješten u Zagreb	...	ne može
5.	Radić Ivan ⁷⁸	1918. g.	Tribeanj, Ladinić	Kod bivše redar. oblasti u Zagrebu kao redar. stražar dorojnik	...	ne može

⁷⁰ HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, kut. 22, Potvrda od 11. lipnja 1945.

⁷¹ U Hrvatskom državnom arhivu (HR HDA 1561. SDS RSUP SRH) čuva se dosje Josipa Makovice (br. 302.268), rođenog 9. studenoga 1909. u Dugom Selu (roditelji Bolto i Marica). Isti je stanovao na adresi Dugoselska greda br. 3. Članom KPJ postao je 1942. godine, a partizanskim postrojbama pristupio je 1943. kada postaje pripadnikom 4. bataljuna brigade „Matija Gubec“. Godine 1944. prebačen je u Moslavačku brigadu, a zatim je sudjelovao u osnivanju Posavskog odreda. Kasnije odlazi u 22. diviziju gdje dobiva čin zastavnika, a dužnost je obavljao kod tzv. sanitetskog kursa sve do zauzimanja Zagreba. Dodijeljen je 15. srpnja 1945. sanitetskom vlaku namijenjenom zamjenicima komesara. Demobiliziran je 1946. kao rezervni oficir s činom poručnika. Svjedok Đuro Vandelić, rođen 13. siječnja 1908. u Posavskim Bregima (roditelji Josip i Ana), potvrdio je da je susreo Josipa Makovicu u Zagrebu neposredno nakon zauzimanja grada od strane partizanskih postrojbi 1945. godine.

Uzevši u obzir navedene podatke, moguće je da je riječ o Josipu Makovici koji je u lipnju 1945. potpisao dokumente o preuzimanju ranjenih pripadnika Hrvatskih oružanih snaga iz zagrebačkih bolnica.

⁷² HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, kut. 22.

⁷³ HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, Matična knjiga bolesnika, sign. 206, br. 3.315.

⁷⁴ Satnija.

⁷⁵ Zadržan je u bolnici nakon 11. lipnja 1945. (HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, kut. 22, dopis br. 730). Umro 22. lipnja 1945. (HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, kut. 22, Popis bolesnika s Odjela IV a).

⁷⁶ HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, Matična knjiga bolesnika, sign. 206, br. 4.407.

⁷⁷ Otpremljen je iz bolnice 14. lipnja 1945. (HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, kut. 22, dopis br. 730).

⁷⁸ Otpremljen je iz bolnice 14. lipnja 1945. (HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, kut. 22, dopis br. 730).

6.	Zadro Ferdo ⁷⁹	1915. g.	Mamići, Kočerín	Kao redarstveni stražar kod redarstvene oblasti u Sarajevu	...	ne može
----	---------------------------	----------	-----------------	--	-----	---------

I. kir. domobrani

1.	Ramić Šerif ⁸⁰	1916. g.	Trebinje	Kod raz. riz. straže Alipašin Most /Sarajevo/	...	može
2.	Pustošija Ivo ⁸¹	1919. g.	Motike, Saračica, Banja Luka	U stožeru stana II. lovačkog zdruza	...	ne može
3.	Podvolec Stjepan ⁸²	1924. g.	Kreca Ves, Sveti Ivan Zelina	Kod I. padobran. lovačke bojne Zagreb	...	ne može
4.	Čukšver Đuro u Prečko 11./6.	1919. g.	Vinkovac, Vrbovac	U samovoznom satu oružništva u Zagrebu	...	može
5.	Ljubac Pero u Prečko 11./6.	1924. g.	Bišnja Donja, Derventa selo	Civil/ima potvrdu o vojnoj nesposobnosti	...	može
6.	Vlahović Stjepan u Prečko 11./6.	1926. g.	Zaprešić	Protuavionac III. vlakopratnje strojničke sat.	...	može
7.	Kokša Vinko	1905. g.	Otrovanac, Pitomača	U Radnoj bojni u Bjelovaru	...	može

Popis vojnih osoba na odjelu Xc (prevezeni u Prečko 11. lipnja 1945. u 17 h)

1.	Antunović Vinko ⁸³	1926.	Košanci, Konjic	Ustaša vojničar	... nepokretan	
2.	Ištok Šimo ⁸⁴	1908.	Orlovac, Nova Raša, Bjelovar	Ustaša vojničar	... nepokretan	
3.	Bošnjak Šimo			Ustaša vojničar	... hoda na štakama	11/6 u Prečko
4.	Matić Adam ⁸⁵			Domobran vojničar	...nepokretan	

⁷⁹ Zadržan je u bolnici nakon 11. lipnja 1945. (HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, kut. 22, dopis br. 730), a 28. lipnja 1945. prebačen je u vojnu bolnicu u Sisku. (HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, kut. 22, Potvrda od 28. lipnja 1945).

⁸⁰ Otpremljen je iz bolnice 14. lipnja 1945. (HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, kut. 22, dopis br. 730).

⁸¹ Zadržan je u bolnici nakon 11. lipnja 1945. (HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, kut. 22, dopis br. 730). Umro je 26. lipnja 1945.

⁸² Otpremljen je iz bolnice 14. lipnja 1945. (HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, kut. 22, dopis br. 730; HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, Matična knjiga bolesnika, sign. 206, br. 3.309).

⁸³ Zadržan je u bolnici nakon 11. lipnja 1945. (HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, kut. 22, dopis br. 730). U logor Prečko prevezen je u lipnju 1945. (HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, kut. 22, Potvrda bez nadnevka). Prema Matičnoj knjizi bolesnika, otpušten je 27. lipnja 1945. (HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, Matična knjiga bolesnika, sign. 206, br. 4.034).

⁸⁴ Zadržan je u bolnici nakon 11. lipnja 1945. (HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, kut. 22, dopis br. 730). U logor Prečko prevezen je u lipnju 1945. (HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, kut. 22, Potvrda bez nadnevka). Prema Matičnoj knjizi bolesnika, iz bolnice je otpušten 27. lipnja 1945. (HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, Matična knjiga bolesnika, sign. 206, br. 4.217).

⁸⁵ Zadržan je u bolnici nakon 11. lipnja 1945. (HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, kut. 22, dopis br. 730). U logor Prečko prevezen je u lipnju 1945. (HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, kut. 22, Potvrda bez nadnevka).

5.	Bučić Ivan ⁸⁶	1918.	Komušina, Teslić	Domobranski vodnik	...na štakama	11/6 u Prečko
6.	Klarić Marko ⁸⁷	1926.	Žepče	Domobran vojničar	...na štakama	11/6 u Prečko
7.	Domazet Ivan ⁸⁸	1920.	Balići, Travnik	Domobran vojničar	Tbc. (pokretan)	11/6 u Prečko

Popis vojnih osoba na urologiji (9. lipnja 1945.)

1.	Gašparac Ignac ⁸⁹	10.5.1919.	Torčec	Bivši domobranski narednik	...Može se prevesti samo kolima jer je nepokretan	u Prečko 11/6
2.	Babahme-tović Arij ⁹⁰	15.2.1922.	Banja Luka	Bivši domobranski razvodnik	... Sposoban za transport kolima	u Prečko 11/6
3.	Milošević Drago ⁹¹	26.7.1929.	Majdan, Varcar Vakuf	Bivši vojničar	... Može se prevesti samo kolima u ležećem stavu	u Prečko 11/6
4.	Colović Ljubomir			Bivši jugoslavenski aktivni konjički major	...Sposoban za transport kolima	u Prečko 11/6
5.	Žinić Nikola			Bivši domobran	...Sposoban za transport kolima	u Prečko 11/6
6.	Kurevija Marko			Bivši domobran	...Može se prevesti kolima	u Prečko 11/6

Prebačeni u logor Prečko 29. lipnja 1945.⁹²

1.	Huten Josip			Bivši redarstveni stražar		
2.	Kelemen Silvije			Bivši redarstveni stražar		
3.	Modrić Dujo			Bivši redarstveni stražar		
4.	Bilić Nikola ⁹³	1925.	Lisice, Ljubuški	Ustaški vojničar		

⁸⁶ Prema podacima iz Matične knjige bolesnika, iz bolnice je otpušten 1. lipnja 1945. (HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, Matična knjiga bolesnika, sign. 206, br. 3.748).

⁸⁷ Prema podacima iz Matične knjige bolesnika, iz bolnice je otpušten 1. lipnja 1945. (HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, Matična knjiga bolesnika, sign. 206, br. 4.171).

⁸⁸ Prema podacima iz Matične knjige bolesnika, iz bolnice je otpušten 1. lipnja 1945. (HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, Matična knjiga bolesnika, sign. 206, br. 3.744).

⁸⁹ HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, Matična knjiga bolesnika, sign. 206, br. 3.670.

⁹⁰ HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, Matična knjiga bolesnika, sign. 207, br. 4.605.

⁹¹ HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, Matična knjiga bolesnika, sign. 206, br. 3.308.

⁹² Navedene osobe dopremljene su u lipnju 1945. u Bolnicu sestara milosrdnica i to Josip Hutten, Silvije Kelemen i Dujo Modrić iz Zakladne bolnice na Rebru, a Nikola Bilić iz bolnice P.T.S.-a. Upravitelj bolnice uputio je 27. lipnja dopis Povjereništvu za narodnu obranu - Odjel zaštite naroda za Hrvatsku, Zagreb, kojim moli da se spomenuti bolesnici otpreme iz bolnice. (HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, kut. 22, br. 775).

⁹³ HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, Matična knjiga bolesnika, sign. 206, br. 3.903.

Ranjeni iz Bolnice sestara milosrdnica prevezeni u Prečko nepoznatog datuma (lipanj 1945)

1.	Krizmanić Jure ⁹⁴	3.1.1895.	Drežnik Grad, Slunj	Općinski načelnik / ustaški tabornik		
----	------------------------------	-----------	---------------------	--------------------------------------	--	--

Dopis Nervne vojne bolnice Jugoslavenske armije u Zagrebu, upućen upravi Bolnice sestara milosrdnica 4. lipnja 1945, potvrđuje da su ranjeni pripadnici Hrvatskih oružanih snaga odvođeni i prije 11. lipnja 1945. o čemu je sačuvano najviše podataka. U dopisu se ističe da „u vezi poslednjih događaja u vašoj bolnici sa hapšenjem ustaša, koji su bili zatajeni, obavešćujemo vas, da ste vi odgovorni za svakog neprijateljskog vojnika i oficira, koji se nalazi na lečenju u vašoj bolnici. Za svaki slučaj, molimo da obavjestite Upravu Nervne vojne bolnice kako bi ista mogla podneti potrebne korake. Naglašujemo, da se neće moći uzimati u obzir razne isprike radi nemanja,⁹⁵ jer Uprava mora znati za svakog ko je liječen u bolnici. Dajemo na znanje, da se domobranski vojnici smatraju pripadnicima Jugoslovenske armije, ali do daljnjeg ostaju na liječenju kod vas. To ne znači da se oni mogu otpustiti iz vaše bolnice bez znanja ove Uprave. Domobranski oficiri i podoficiri ne smatraju se još pripadnicima Jugoslavenske Armije.“⁹⁶

Prema podacima Knjige otpusta (1945), u razdoblju od 17. do 28. svibnja 1945. ukupno su otpuštena 134 ranjena pripadnika Hrvatskih oružanih snaga.⁹⁷

Tablica 4: Popis ranjenih pripadnika Hrvatskih oružanih snaga otpuštenih iz Bolnice sestara milosrdnica između 17. i 28. svibnja 1945.

R.Br.	Matični broj	Ime i prezime	Datum rođenja	Mjesto rođenja	Vjeroisp.	Bračno stanje	Zanimanje	Datum dolaska u bolnicu
-------	--------------	---------------	---------------	----------------	-----------	---------------	-----------	-------------------------

17. svibnja 1945.

1.	1045	Munib Ibrulj	23.7.1920.	Počitelj, Čapljina	islam	neož.	ustaški rojnik	11.1.1945.
2.	2167	Alija Cernić	1929.	Tumišlja, Ulog, Nevesinje	islam	neož.	ustaški dorojnik	25.2.1945.
3.	2238	Velija Tanović	2.1.1907.	Međulići, Avtovac	islam	ož.	domobran	25.2.1945.
4.	2239	Petar Marković	1927.	Prožura, Mljet	rkt.	neož.	domobran	26.2.1945.
5.	2259	Stanko Lasić	1913.	Uzarče, Ljuti Dolac	rkt.	ož.	domobran	25.2.1945.
6.	2316	Pavao Đikić	1924.	Mađari, Moščenica, Petrinja	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	26.2.1945.
7.	2317	Salko Nukičić	1926.	Capardi, Kalesija, Zvornik	islam	neož.	ustaški dorojnik	26.2.1945.

⁹⁴ Prema podacima iz Matične knjige bolesnika, iz bolnice je otpušten 30. lipnja 1945. (HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica, Matična knjiga bolesnika, sign. 206, br. 3.485).

⁹⁵ Rukom prepravljeno u „neznanja“.

⁹⁶ HR DAZG 240. Bolnica milosrdnih sestara, kut. 10, br. 56/45.

⁹⁷ HR DAZG 240. Bolnice sestara milosrdnica, sign. 204-207, 231.

8.	2577	Marko Marković	1903.	Alilovci, Kaptol	rkt.	ož.	pričuvni domobran	8.3. 1945.
9.	2601	Drago Kučić	1924.	Stankovci, Benkovac	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	9.3. 1945.
10.	2604	Stjepan Zagorac	1923.	Podgorci, Predavac, Bjelovar	rkt.	neož.	ustaški rojnik	9.3. 1945.
11.	2605	Ivo Šolaja	1899.	Stara Rijeka, Stari Majdan, Sanski Most	rkt.	ož.	ustaški rojnik	9.3. 1945.
12.	2607	Bego Salkić	12.12. 1924.	Kamičani, Kozarac, Prijedor	islam	ož.	ustaški dorojnik	9.3. 1945.
13.	2797	Dragutin Ljutak	1921.	Đurđić, Bjelovar	rkt.	neož.	pričuvni domobran	16.3. 1945.
14.	2814	Tomo Mlinarić	1920.	Roženica, Pokupsko	rkt.	neož.	domobranski dorojnik	16.3. 1945.
15.	2885	Pavao Skeić	1923.	Srijani, Poljica, Omiš	rkt.	neož.	domobran - desetnik	19.3. 1945.
16.	2888	Drago Štrkalj	1919.	Jajce	rkt.	neož.	domobran	19.3. 1945.
17.	2911	Rudolf Miličević	1927.	Čitluk	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	19.3. 1945.
18.	3090	Nikša Kalodera	1924.	Dubrovnik	rkt.	neož.	padobranac	28.3. 1945.
19.	3151	Petar Ljevar	1922.	Dragočaj, Banja Luka	rkt.	neož.	domobran	30.3. 1945.
20.	3155	Šime Čakarun	1921.	Galovac, Zemunik	rkt.	neož.	vojničar P.T.S.-a	30.3. 1945.
21.	3671	Dr. Ante Pjerotić	1917.	Ston	rkt.	ož.	domobran - liječnik	18.4. 1945.
22.	3677	Tomo Radočaj	23.2. 1918.	Sladojevci, Slatina	rkt.	ož.	ustaša	18.4. 1945.
23.	3759	Selim Hamidović	1918.	Medžida Gornja, Crnice, Gradačac	islam	ož.	ustaški rojnik	20.4. 1945.
24.	3898	Husein Nunić	1923.	Vida, Gradačac	islam	neož.	ustaša	25.4. 1945.
25.	3941	Marko Vukelja	8.8. 1890.	Majdan, Varcar Vakuf	rkt.	ož.	oružnički vodnik	27.4. 1945.
26.	3988	Đuro Mackanić	1926.	Hrvatska Mitrovica	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	28.4. 1945.
27.	4028	Luka Matković	1928.	Podravska Moslavina, Donji Miholjac	rkt.	neož.	domobran	29.4. 1945.
28.	4033	Mehmed Brkić	1923.	Humići, Ključ	islam	ož.	domobran	29.4. 1945.
29.	4035	ibro Avdić	1.11. 1914.	Šip, Sokolović, Višegrad	islam	neož.	domobranski vodnik	29.4. 1945.
30.	4037	Pavao Lukšić	1928.	Kostanjevac, Samobor	rkt.	neož.	domobran	29.4. 1945.

31.	4072	Stjepan Lipovac	30.1. 1926.	Banja Luka	rkt.	neož.	domobran	30.4. 1945.
32.	4100	Jure Livaja	1917.	Konjic	rkt.	neož.	ustaški poručnik	30.4. 1945.
33.	4101	Filip Musa	1914.	Dragiči, Gornje Brotno, Mostar	rkt.	neož.	ustaški rojnik	30.4. 1945.
34.	4102	Josip Ostović	1919.	Vukovar	rkt.	ož.	ustaša - vojničar	30.4. 1945.
35.	4149	Munib Ganibegović	10.10. 1921.	Modrići, Gradačac	islam	ož.	domobranski poručnik	3.5. 1945.
36.	4163	Ivan Šimečić	1909.	Lupoglav, Žepče	rkt.	ož.	ustaški dovodnik	3.5. 1945.
37.	4166	Faustin Mikaloti	1894.	Pakrac	rkt.	ož.	ustaški pučki milicioner	3.5. 1945.
38.	4174	Vida Antunović	1919.	Hodovo, Aladinić, Stolac	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	3.5. 1945.
39.	4178	Stjepan Šalamon	1917.	Marija Bistrica	rkt.	neož.	oružnik	3.5. 1945.
40.	4180	Josip Popović	1926.	Vrbica, Zavidović	rkt.	ož.	ustaša - vojničar	3.5. 1945.
41.	4211	Dragutin Martinković	1927.	Nova Bukovica, Slatina	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.
42.	4212	Božo Turudić	1925.	Vrlika	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.
43.	4218	Franjo Lalić	1918.	Rešetari, Nova Gradiška	rkt.	neož.	pričuvni domobranski vodnik	4.5. 1945.
44.	4221	Arif Alilović	1916.	Medan, Vitez	islam	neož.	domobran	4.5. 1945.
45.	4231	Andrija Tkalčić	1922.	Crnac, Donji Miholjac	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.
46.	4232	Ahmed Gorinac	1926.	Bosanski Novi	islam	neož.	domobran	4.5. 1945.
47.	4234	Mirko Videc	1923.	Paušinci, Čačinci	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.
48.	4268	Zdenko Kupanovac	1926.	Donje Viljevo	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.
49.	4289	Mate Krndelj	1923.	Blizanci, Žitomisljić, Mostar	rkt.	neož.	ustaški dorojnik	4.5. 1945.
50.	4290	Stjepan Salopek	1927.	Furjan, Slunj	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.
51.	4291	Milan Orić	1923.	Trnovitica, Garešnica	rkt.	neož.	ustaški rojnik	4.5. 1945.
52.	4292	Ignac Crikvenac	1905.	Novigrad Podravski, Koprivnica	rkt.	ož.	milicioner - ustaša	4.5. 1945.
53.	4299	Ivan Kafadar	1917.	Priči, Turbe, Travnik	rkt.	ož.	domobran	4.5. 1945.

54.	4300	Josip Bilić	1928.	Šagu, Valpovo	rkt.	neož.	domobran	4.5. 1945.
55.	4301	Vinko Borovac	1922.	Rušalj, Gradina, Virovitica	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.
56.	4751	Stipe Mikolić	1922.	Prušac, Donji Vakuf	rkt.	neož.	domobran	10.5. 1945.
57.	4752	Mato Barušić	1925.	Blaževac, Dubrava, Brčko	rkt.	neož.	domobran	9.5. 1945.

18.5.1945.

1.	2149	Liberan Popović	7.3. 1920.	Podgradina, Metković	rkt.	neož.	domobran	25.2. 1945.
2.	2215	Mirko Demin	4.4. 1926.	Daždica, Plehan	rkt.	neož.	ustaški rojnik	25.2. 1945.
3.	2815	Salim Mehinagić	1923.	Jablanica, Maglaj	islam	neož.	domobran	16.3. 1945.
4.	2886	Stjepan Rapelj	1922.	Donja Kupčina, Pisarovina	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	19.3. 1945.
5.	3314	Franjo Marić	1.5. 1927.	Šćepanje, Brez. Hum, Novi Marof	rkt.	neož.	vojničar P.T.S.-a	5.4. 1945.
6.	3661	Mato Lozančić	12.12. 1914.	Botun, Kupres	rkt.	ož.	ustaški rojnik	18.4. 1945.
7.	3771	Pero Duspara	1.11. 1923.	Vrela, Bosanski Brod	rkt.	neož.	ustaški dorojnik	20.4. 1945.
8.	3778	Ante Marinović	1921.	Orahovlje, Vitina	rkt.	ož.	ustaški rojnik	20.4. 1945.
9.	3975	Mirko Frey	1923.	Osijek	rkt.	neož.	domobran	28.4. 1945.
10.	4031	Zdenko Blagus	1926.	Zagreb	rkt.	neož.	domobran	29.4. 1945.
11.	4038	Stjepan Osrečak	1919.	Krivaj, Popovača	rkt.	neož.	domobran	29.4. 1945.
12.	4106	Alojz Bosnić	1905.	Velika Brusnica, Derventa	rkt.	ož.	ustaša - vojničar	30.4. 1945.
13.	4121	Mile Matijević	12.7. 1918.	Gračac	rkt.	-	oružnik	30.4. 1945.
14.	4164	Imbro Rimpapa	1916.	Bezujno, Miljeno, Čajniče	islam	ož.	ustaša - vojničar	3.5. 1945.
15.	4167	Ivan Kelava	1922.	Ljubić, Bugojno	rkt.	neož.	domobran	3.5. 1945.
16.	4168	Ivan Močljanin	1921.	Deževica, Kreševo, Fojnica	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	3.5. 1945.
17.	4176	Veisil Imamović	1917.	Omačina, Milatkovići, Čajniče	islam	neož.	ustaša - vojničar	3.5. 1945.
18.	4210	Jakob Udžbinac	1923.	Pavlovac, Vel. Grdevac, Grub. Polje	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.

19.	4247	Alija Delipašić	1921.	Selići, Turbe, Travnik	islam	ož.	domobranski desetnik	4.5. 1945.
20.	4276	Đuro Kiš	1925.	Kutovi, Našice	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.

19.5.1945.

1.	4165	Stjepan Balić	1910.	Antin, Vukovar	rkt.	ož.	ustaša - vojničar	3.5. 1945.
2.	4169	Abid Gurudić	1922.	Srebrenica	islam	ož.	ustaša - vojničar	3.5. 1945.
3.	4170	Franjo Šušnjara	1927.	Busovača	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	3.5. 1945.
4.	4172	Fabijan Đerić	1916.	Antin, Vukovar	rkt.	ož.	ustaški dorojnik	3.5. 1945.
5.	4177	Vlado Lukšić	1923.	Gor. Vlainska, Ludina, Kutina	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	3.5. 1945.
6.	4179	Ilija Milak	1900.	Vrpolje, Knin	rkt.	ož.	ustaški dorojnik	3.5. 1945.
7.	4207	Ivan Ulčakar	17.7.1920.	Zagreb	rkt.	ož.	domobranski poručnik	3.5. 1945.
8.	4209	Josip Tomljenović	1919.	Karlobag	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.
9.	4213	Milan Milanovac	1926.	Stari Grda, Karlobag	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.
10.	4214	Ismet Sućeskar	1926.	Požeplje, Žepa, Rogatica	islam	neož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.
11.	4215	Mile Glamuzina	1920.	Veljaci, Vitina, Ljubuški	rkt.	neož.	ustaški vodnik	4.5. 1945.
12.	4216	Stjepan Mirosavljević	1911.	Srednja Diklenica, Bjelovar	rkt.	ož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.
13.	4219	Franjo Drašković	1927.	Rebrović, Tounj, Ogulin	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.
14.	4220	Mijo Valešić	1923.	Baričevac, Cernik	rkt.	neož.	domobran	4.5. 1945.
15.	4222	Dragutin Raišelj	1915.	Gornji križ, Zrinski Topolovac, Bjelovar	rkt.	ož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.

20.5.1945.

1.	4175	Šaban Nurić	1918.	Nurići, Derventa	islam	ož.	ustaša - vojničar	3.5. 1945.
2.	4224	Nikola Prpić	1919.	Jablanac, Senj	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.
3.	4225	Milan Špehar	1927.	Cerovnik, Josipdol	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.
4.	4226	Drago Černeli	1927.	Vojakovac, Križevci	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.

5.	4227	Nikola Hunčec	1923.	Drventa	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.
6.	4228	Vinko Kakša	1905.	Trovanac, Pitomača	rkt.	ož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.
7.	4229	Mirko Musa	1925.	Čubren, Kiseljak	rkt.	neož.	ustaški rojnik	4.5. 1945.
8.	4230	Tomo Prekupec	1918.	Druškovec, Maruševec, Ivanec	rkt.	neož.	domobranski vodnik	4.5. 1945.
9.	4233	Stjepan Čosić	1926.	Bušetina, Špišić Bukovica, Virovitica	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.
10.	4239	Ivan Pojer	13.3. 1920.	Sušica, Ravna Gora, Vrbovsko	rkt.	neož.	domobranski vodnik	4.5. 1945.
11.	4241	Josip Jaška	5.6. 1922.	Supetarska Draga, Rab	rkt.	neož.	ustaški rojnik	4.5. 1945.
12.	4244	Ilija Škegro	1909.	Buhovo, Široki Brijeg	rkt.	ož.	ustaša	4.5. 1945.
13.	4245	Derviš Hajdarević	1924.	Kladanj	islam	neož.	ustaša	4.5. 1945.
14.	4246	Mile Bušljeta	1921.	Starigrad	rkt.	neož.	ustaški vodnik	4.5. 1945.
15.	4248	Pavao Kasumović	1924.	Ivčević Kosa, Perušić	rkt.	neož.	ustaški zastavnik	4.5. 1945.
16.	4258	Nikola Marenić	1928.	Brez. Krčevina, Suhopolje	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.

21.5.1945.

1.	4259	Nikola Jukić	1909.	Slivno, Imotski	rkt.	ož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.
2.	4260	Josip Knežić	1927.	Strašnik, Gora, Petrinja	rkt.	neož.	domobran	4.5. 1945.
3.	4261	Milan Krčelić	1914.	Vratečko, Gora, Petrinja	rkt.	ož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.
4.	4264	Mijo Dijak	1923.	Feričanci, Našice	rkt.	neož.	domobran	4.5. 1945.
5.	4263	Nikola Požega	1914.	Hrtkovci, Ruma	rkt.	ož.	ustaški vodnik	4.5. 1945.
6.	4264	Antun Randić	1903.	Gornji Vakuf	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.
7.	4265	Karlo Bureš	1926.	Golubinjak, Daruvar	rkt.	neož.	domobran	4.5. 1945.

22.5.1945.

1.	4197	Mirko Bigjin	1908.	Vrb. Rakovec, Vrbovec	rkt.	ož.	pričuvni satnik	4.5. 1945.
2.	4266	Pavao Horvat	1914.	Stari Mikanovci, Vinkovci	rkt.	ož.	domobran	4.5. 1945.

3.	4267	Slavko Sajko	1924.	Žgaravnica, Ivanec	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.
4.	4269	Martin Raspudić	1906.	Lipno, Gornje Brotnjo, Mostar	rkt.	ož.	domobran	4.5. 1945.

24.5.1945.

1.	4270	Vinko Gregurić	1912.	Volarje, Mala Subotica, Prelog	rkt.	ož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.
2.	4272	Drago Barić	1925.	Podhum, Vinac, Jajce	rkt.	neož.	domobran	4.5. 1945.
3.	4273	Meho jazvin	1924.	Blagaj	islam	neož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.
4.	4274	Bolto Blažeković	1909.	Novačka, Gola	rkt.	razved	ustaša - vojničar	4.5. 1945.
5.	4275	Franjo Keiser	1926.	Kotlop, Temišvar	rkt.	neož.	ustaški dorojnik	4.5. 1945.

26.5.1945.

1.	4277	Mato Hlavaček	1913.	Mikleuš, Nova Bukovica, Slatina	rkt.	ož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.
2.	4285	Jure Bekić	1907.	Modran, Plehan	rkt.	ož.	domobran	4.5. 1945.
3.	4286	Aleksa Hladjik	1906.	Kamenica, Hrv. Karlovci	rkt.	ož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.
4.	4287	Antun Sabolović	1905.	Hruškovac, Berek, Garešnica	rkt.	ož.	domobran	4.5. 1945.
5.	2600	Ivan Obajdin	1920.	Podmjelca, Slunj	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	9.3. 1945.

27.5.1945.

1.	4288	Tomo Migač	1912.	Šemovac, Đurđevac	rkt.	ož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.
2.	4293	Stjepan Batinić	1924.	Studenci, Imotski	rkt.	neož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.
3.	4295	Martin Horvat	1903.	Jakupovac, Kapela, Bjelovar	rkt.	ož.	ustaša - vojničar	4.5. 1945.

28.5.1945.

1.	2592	Tomo Srbić	1924.	Kovačica, Nova Rača, Bjelovar	rkt.	neož.	domobran	9.3. 1945.
2.	3912	Mirko Mirković	1919.	Prigorje, Ivanec	rkt.	neož.	red. dorojnik	25.4. 1945.

Logori Prečko i Kanal (Zagreb)

Iako je na području grada Zagreba u svibnju 1945. organiziran veći broj logora (Jankomir,⁹⁸ Kanal, Prečko, Maksimir,⁹⁹ današnji Krematorij) i zatvora (Petrinjska,¹⁰⁰ Ljubljanska cesta, Savska cesta, Nova Ves, Dordičeva ulica, Trg Kulina bana), sudbina ranjenika odvedenih iz zagrebačkih bolnica u dokumentima i sjećanjima vezuje se upravo uz logore Prečko i Kanal.

Logor Prečko nalazio se pod nadzorom III. odjela OZNA-e za Hrvatsku, a prema podacima iz knjige depeša Glavnog štaba JA za Hrvatsku upućenog Generalštabu JA, navedeno je da se na dan 15. svibnja 1945. u logoru nalazilo 15.000 zarobljenika s napomenom da ih „OZNA još razvrstava i neki će biti pušteni“.¹⁰¹ Do 18. svibnja 1945. logor su osiguravali artiljerijska baterija 32. divizije X. korpusa¹⁰² i 13. proleterska brigada, a tada tu zadaću preuzimaju dva bataljuna 28. slavonske divizije. U dnevnom izvješću Štaba X. korpusa Glavnom štabu Hrvatske i Komandi grada Zagreba br. str. pov. 104 od 18. svibnja 1945. ističe se da su „preduzete mere da se ubuduće spreče incidenti između naših boraca i zarobljenika. Naši osiguravajući delovi, u nedostatku drugih prostorija za njihov smeštaj, smešteni su u tri barake u istome logoru no tako, da ne dolaze u dodir sa zarobljenicima.“¹⁰³ Broj zarobljenika sljedećih je tjedana znatno smanjen, pa se prema izvješću pomoćnika javnog tužioca Hrvatske od 22. lipnja 1945. u njemu tada nalazilo 3.900 bivših ustaša i domobrana te 1.900 bolesnika istog sastava u logorskoj bolnici, koji su ležali na podu, bez dovoljno lijekova, uz pomanjkanje rublja i sapuna.¹⁰⁴ III. odsjek OZNA-e za Hrvatsku izvještava 14. kolovoza 1945. OZNA-u za Hrvatsku da su nakon Ukaza o općoj amnestiji od 3. kolovoza 1945. iz logora Prečko navodno otpuštene 772 osobe, a u logoru je ostalo 77 zarobljenika, koji su predani Okružnim odjeljenjima OZNA-e na „daljnji postupak“.¹⁰⁵

Logor se sastojao od vojnih skladišta i zgrada te ograđen bodljikavom žicom. Zauzimao je veliku površinu, a imao je matični kolosijek za skladišta i pristupne rampe. U logoru je smješten veliki broj vojnika (među njima i Nijemaca) te civila.

⁹⁸ Osiguranje logora Jankomir preuzeo je 2. bataljun, 4. udarne brigade, 32. divizije X. korpusa. (HR HDA 1450. Zbirka mikrofilmova gradiva iz inozemnih arhiva koje se odnosi na Hrvatsku, Arhiv oružanih snaga - Beograd, Pregled rasporeda snaga XXXII. Divizije Jugoslavenske armije br. str. pov. 30 od 13. svibnja 1945).

⁹⁹ Logor u Maksimiru nalazi se pod nadzorom OZNA-e grada Zagreba (Dizdar, Z. Prilog istraživanju problema Bleiburga i Križnih putova (u povodu 60. obljetnice). *Senjski zbornik*. 32(2005), str. 174).

¹⁰⁰ Pripadnik Zaštitnog bataljuna II. jugoslavenske armije Dušan Vuković tvrdio je da je iz zatvora u Petrinjskoj ulici odvedena na strijeljanje veća skupina ranjenih hrvatskih dobrovoljaca s istočnog bojišta, zatečena u jednoj od zagrebačkih bolnica. (Prcela, J. I., *Hrvatski holokaust*. 438-443; HR HDA 1805. Zbirka preslika Krunoslava Draganovića o žrtvama II. svjetskog rata i poraća, sign. 7.1).

¹⁰¹ Dizdar, Z., Geiger V., Pojić M., Rupić M. *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946.: Dokumenti*. Slavonski Brod : Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2005. 111-112.

¹⁰² HR HDA 1450. Zbirka mikrofilmova gradiva iz inozemnih arhiva koje se odnosi na Hrvatsku, Arhiv oružanih snaga - Beograd, Dnevni izvještaj Štaba XXXII. divizije br. 117/45 od 14. svibnja 1945.

¹⁰³ HR HDA 1450. Zbirka mikrofilmova gradiva iz inozemnih arhiva koje se odnosi na Hrvatsku, Arhiv oružanih snaga - Beograd, Dnevni izvještaj Štaba X. korpusa zagrebačkog Glavnog štabu Hrvatske i Komandi grada Zagreba, br. str. pov. 104, 18. svibnja 1945.

¹⁰⁴ Dizdar Z. Prilog istraživanju problema Bleiburga i Križnih putova (u povodu 60. obljetnice), 174-175.

¹⁰⁵ HR HDA 1491. OZNA za Hrvatsku, kut. 4, 2.19.

Prema pričanju preživjelih logoraša, brojno se stanje mijenjalo iz dana u dan. Higijenski uvjeti bili su strašni, a pojave tifusa, dizenterije, ušiju, svraba i gnojnih upala očiju česte. Umrli su u noćnim satima odvoženi kamionima i pokapani na groblju Sv. Barbare u Gornjem Vrapču. Komesari su formirali kolone logoraša određenih za smaknuće. Smaknuća su se odvijala i u samom logoru, a leševi su bacani na hrpe čekajući kamione koji su ih odvozili. Građani Zagreba pohodili su logor u potrazi za svojim rođacima i donosili hranu, a logoraši su po građanima slali poruke svojim obiteljima. Zbog kontakta s građanima, logoraši su prebijani i ubijani, a stražari su vrijeđali građane. U logoru Prečko navodno je umrlo i ubijeno oko 3.500 civila i vojnika (uključujući Nijemce i Talijane). Skupine logoraša također su slane u druge logore: Samobor, Kerestinec i Kanal, a formirane kolone smrti upućivane su u svim smjerovima.¹⁰⁶

Preživjeli logoraš posvjedočio je o situaciji u logoru Prečko riječima: „Smjestili su nas u prljave i trošne barake. Tu ćemo ostati nekoliko dana. Zašto? Dok OZNA sve ne 'pročešlja', i ne pronade one, koji moraju umrijeti. Dok ne nađe 'krivce'. Na sumice, dakako, i po hirovima onih koji su identificirali. A 'krivci' za njih bili su svi, sva vojska NDH. Jer je ta vojska sva branila svoju slobodu, svoju državu.“¹⁰⁷

Ratimir Matić također je dao iskaz o zarobljeničkim danima u Prečkom: „...23. V. 1945. me seoska milicija predala u logor u Jankomir, koji je bio prolazni logor, a iza toga nakon dva dana sam upućen u logor Prečko, gdje sam ostao do 26. VI. 1945... Hrana u tim logorima bila je užasna. Deset dana nisam uopće kruha vidio, a dobivali smo malo kave bez šećera i malo brašna skuhanog na vodi. U logorima je mnogo ljudi pomrlo od gladi i od tifusa. U logorima je bila jedna baraka određena za one koji su obolili od tifusa, ali nije bilo ni liječnika ni nikakvih lijekova. Vidio sam da su iz bolnice sve hrvatske ranjenike i invalide doveli u logor, te su bili u posebno odijeljenoj žici. Spavali su oni, koji su stigli po barakama, a ostali pod vedrim nebom, a za pokriti nismo ništa dobili... Logore su isprva držale srpske jedinice, a kasnije je u logor Prečko došla Žumberačka brigada, sastavljena većinom od Žumberčana. Momčad ove jedinice nije bila toliko surova, a niti njihovi časnici, jer su to većinom bili pripadnici bivše hrvatske vojske.“¹⁰⁸

Slično tvrdi i Pero Bošnjak, kojeg je kao ranjenog pripadnika HOS-a, ulazak Jugoslavenske armije u Zagreb također zatekao u bolnici: „Neke od nas ranjene koji su bili pokretni partizani su skinuli do gola. Bilo nas je oko petstotina. Pred mrak su nas smjestili u jednu zgradu u Vrhovčevoj ulici (ne sjećam se broja)... Tri dana smo gladovali jer nam nisu donijeli hranu i piće... Iz Vrhovčeve ulice prebacili su nas u logor Prečko, gdje se nalazilo prilikom našeg dolaska oko 30 do 40.000 zarobljenika. U tom logoru smo prvi put dobili hranu, kukuruznu kašu, kuhanu u katranskim bačvama. Svaku noć su nas ispitivali i tukli. Iz Prečkog prebačeni smo vlakom (teretnim vagonima) u Dugu Resu, odakle smo pješice krenuli prema Vrginmostu i Topuskom, prolazeći kroz kordunaška srpska sela, gdje su nas mještani tukli i ponižavali.“¹⁰⁹

¹⁰⁶ Marušić M. *Žrtve komunističkih zlodjela u Zagrebu svibanj 1945.* 50-52.

¹⁰⁷ *Bleiburška tragedija hrvatskoga naroda.* Ur. Vinko Nikolić (Knjižnica Hrvatske revije). Zagreb : Agencija za marketing - Azinović, 1993. 434.

¹⁰⁸ Prcela, J. I. *Hrvatski holokaust.* 434-437; HR HDA 1805. Zbirka preslika Krunoslava Draganovića o žrtvama II. svjetskog rata i poraća, sign. 51.37.

¹⁰⁹ *Od Bleiburga do naših dana. Zbornik radova o Bleiburgu i križnom putu s Drugog međunarodnog znanstvenog simpozija u Zagrebu 14. i 15. svibnja 1994.* Ur. Jozo Marević, Zagreb : Marabu, 1994. 163-166.

Milan Hodalj, pripadnik HOS-a, ranjen je nedaleko Bleiburga, zarobljen i zatvoren u logor Prečko. Hodalj ističe da su pripadnici Jugoslavenske armije utovarili ranjene i mrtve zarobljenike te „rekli kako ih voze u gradsku bolnicu... Iz kasnijih saznanja koja mi je osobno pričao moj susjed Bradaić Stjepan koji je drugi dan dovezen iz bolnice k nama u Prečko i potvrdio da tamo nije dovezen niti jedan ranjenik od naših ljudi jer su i njega poslali iz bolnice van.“¹¹⁰

Logor na Kanalu (današnji Autobusni kolodvor Zagreb) bio je tranzitni logor (i do 10.000 ratnih zarobljenika) iz kojega su logoraši upućivani u druge logore,¹¹¹ a osiguravao ga je 1. bataljun, 1. brigade, 33. divizije X. korpusa.¹¹² Prema depeši OZNA-e upućenoj 12. svibnja 1945. Vrhovnom štabu JA, „na Kanalu ima 7.000 zatvorenika i zarobljenika, među kojima je pronađeno 400 raznih koljača.“¹¹³ I. Perović prisjetio se da su u Vojnoj bolnici Šalata, nedaleko koje je stanovao, „bili liječeni uz Nijemce domobrani i ustaše, a priča se da je bilo i ranjenih partizana. Jednog dana stvorila se (negdje u svibnju 1945, dakle poslije rata...), kolona od stotinu pa i više seoskih kola, praznih, sa slamom na podu. Promatrali smo i vidjeli kako vojnici i bolničari iznašaju i izvode ranjenike iz soba i stavljaju ih u kola na slamu. Zatim su se kola s više ranjenika ili jednim, ovisno o težini ranjenika, u vrlo dugoj koloni uputila Voćarskom, Vončini-nom, Vlaškom, Bauerovom preko Krešimirovog trga prema kanalu. Pričalo se da te ranjenike odvoze u neke barake kako bi mogli smjestiti svoje ranjenike u tu bivšu, od Nijemaca, otvorenu bolnicu.“¹¹⁴ Prisustvo ranjenika u logoru na Kanalu potvrdio je i Josip Pavković, ranjeni pripadnik HOS-a, izjavivši sljedeće: “Bolesnike su istjerali na hodnike, ja sam na bolničkom hodniku proveo dva-tri dana. Dolazili su partizani, obilazili bolesnike i kojekako komentirali: ovaj je koljač, ovaj je ustaša... Treći dan su nas istjerali i otjerali u logor na Kanal (to je područje današnjeg autobusnog kolodvora u Zagrebu). Među ranjenicima bilo je onih koji nisu bili pokretni, koji su ostali bez nogu ili su bili nekako drugačije bolesni, ali nisu se mogli kretati. Njih su utovarili u kamione i nekamo odveli, čuo sam da su ih ubili, no to ja nisam vidio. U logoru u Kanalu bili smo dva-tri dana. To je bio nekakav čisti prostor poput igrališta. Preselili su nas u Prečko. Tu su bile neke barake i nastambe. Nakon nekog vremena tu su nas razdvojili i rasporedili po kotarevima tko kamo pripada... Na tom prostoru bilo je natisnuto jako puno ljudi. Moja rana na ruci tada još nije bila potpuno zacijelila. Svaki drugi-treći dan kuhali su nam neku vodu i neko brašno sa smrdljivim uljem. To se nije moglo jesti, sve je to bilo napola prijesno. I još si se morao boriti i gurati se s drugima da bi dobio tu prijesnu hranu. Mogao si sve to izdržati samo ako si uza se imao kakvu konzervu. Zagrepčani su donosili hranu i bacali je preko žice, jer nisu smjeli prilaziti bliže žici, stražari su ih tjerali. U Prečkom smo bili otprilike osam dana i onda su nas preko noći utovarili u vagone i vozili do Dugog Sela....“¹¹⁵

¹¹⁰ HR HDA 1944. Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava, kut. 541.

¹¹¹ Dizdar Z. Prilog istraživanju problema Bleiburga i Križnih putova (u povodu 60. obljetnice), 174.

¹¹² HR HDA 1450. Zbirka mikrofilmova gradiva iz inozemnih arhiva koje se odnosi na Hrvatsku, Arhiv oružanih snaga - Beograd, Dnevni izvještaj Štaba XXXIII. divizije br. 158 od 12. svibnja 1945.

¹¹³ Dizdar, Z., Geiger V., Pojić M., Rupiće M. *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946., Dokumenti.* 104.

¹¹⁴ Žanko, Ž., Šolić, N. N.dj., 67.

¹¹⁵ Kovačević, B. *Ljudi moga vremena : Suza za Bleiburg.* Sv. 2. Zagreb : Vlastita naklada, 2007. 126-132.

Zaključak

Sačuvani dokumenti Bolnice sestara milosrdnica nedvojbeno potvrđuju navode brojnih svjedoka o prisustvu ranjenika odvedenih iz zagrebačkih bolnica po završetku Drugog svjetskog rata u logoru Prečko. Iako nisu sačuvani pisani tragovi o njihovoj daljnjoj sudbini, speleološka istraživanja i izvješća patologa te predmeti pronađeni u jami Jazovka na Žumberku, dokazuju da su na toj lokaciji između ostalih likvidirani i ranjenici te, najvjerojatnije, članovi medicinskog osoblja. Matične knjige bolesnika i otpusne knjige nekadašnje Zakladne bolnice (Sv. Duh 60) te Bolnice sestara milosrdnica pružaju neophodne podatke pomoću kojih bi se tijekom budućih arhivskih i terenskih istraživanja mogao ustanoviti barem djelomičan popis ranjenika ubijenih kod jame Jazovke i na drugim lokacijama.¹¹⁶

Izvori

Hrvatski državni arhiv

HR HDA 1450. Zbirka mikrofilmova gradiva iz inozemnih arhiva koje se odnosi na Hrvatsku, Arhiv oružanih snaga - Beograd

HR HDA 1805. Zbirka preslika Krunoslava Draganovića o žrtvama II. svjetskog rata i poraća

HR HDA 1491. OZNA za Hrvatsku

HR HDA 1561. SDS RSUP SRH

HR HDA 1944. Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava

HR HDA 1851. Okružni komitet KPH Varaždin

HR HDA 1835. Okružni komitet KPH Krapina

Državni arhiv u Zagrebu

HR DAZG 243. Zakladna bolnica

HR DAZG 240. Bolnica sestara milosrdnica

Napomena: nedaleko Dugog Sela nalazio se logor Lupoglav, a zarobljeničke kolone kretale su se iz smjera Dugog Sela prema Bjelovaru. 18. svibnja 1945. Udarne brigada „Franjo Ogulinac-Seljo“ dobila je zadatak da preprati 10.000 zarobljenika iz Dugog Sela u Bjelovar. (HR HDA 1450. Zbirka mikrofilmova gradiva iz inozemnih arhiva koje se odnosi na Hrvatsku, Arhiv oružanih snaga - Beograd, Dopis Štaba X. korpusa br. str. pov. 107 od 18. svibnja 1945).

¹¹⁶ Prema navodima Pavla Gomerčića i Luke Ambrenca, u noći 9/10. svibnja 1945. iz bolnice Rebro odvedeno je oko 300 ranjenika koji su navodno ubijeni u park-šumi Maksimir. (Prcela, J. I. *Hrvatski holokaust*, 422-423). Krešimir Babić ističe da mu je jedan pripadnik Jugoslavenske armije ispričao da je na lokaciji nedaleko Velike Gorice, uz cestu prema Kravarskom, strijeljana skupina ranjenika, među kojima su oni teži pobacani u iskopane rake i živi zakopani (isto, 431-432). Mate Krvavica izjavio je da je u bolnicu Kunišćak primljen tri dana prije dolaska Jugoslavenske armije. Dalje navodi da je „bolnica bila puna ranjenih i bolesnih vojnika i časnika. Kad smo čuli da dolaze partizani u Zagreb, mnogo nas je časnika i vojnika pobjeglo iz bolnice, koji smo mogli ići. Kada su partizani došli u Zagreb, interesirao sam se privatno, što je bilo s ostalim bolesnicima i ranjenicima, te sam doznao da su navodno tovarivani u kamione i odvezeni na jedno mjesto između sela Šestine i Gračana i tu poubijani i zakopani. To mi je pričala jedna seljakinja iz Šestine.“ (HR HDA 1805. Zbirka preslika Krunoslava Draganovića o žrtvama II. svjetskog rata i poraća, sign. 7.6).

Literatura

- Baković, A. *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*. Zagreb : 2007.
- Bašić, P., Kevo M. O problemu postojanja jasenovačkog logora nakon 1945. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* (Zagreb). 30(1997), str. 300-307.
- Belinić, M. *O Drugoj operativnoj zoni Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Hrvatske*. U: *Zbornik Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-i i socijalističkoj revoluciji, Varaždin*. Zagreb : Zajednica općina memorijalnog područja Kalnik, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1976.
- Bleiburška tragedija hrvatskoga naroda*. Ur. Vinko Nikolić (Knjižnica Hrvatske revije). Zagreb : Agencija za marketing - Azinović, 1993.
- Božičević, S. Jame (kao) grobnice. *Vjesnik* (Zagreb). 46(1991).
- Buzjak, N. Speleološke pojave u Parku prirode „Žumberak - Samoborsko gorje“. *Geoadria* (Zadar). 7, 1(2002).
- Črnomerec u Narodnooslobodilačkoj borbi*. Ur. Emil Ivanc. Zagreb : Općinska konferencija SSRNH Črnomerec, "August Cesarec", 1985.
- Dizdar, Z. Prilog istraživanju problema Bleiburga i Križnih putova (u povodu 60. obljetnice). *Senjski zbornik*. 32(2005), str. 117-196.
- Dizdar, Z., Geiger V., Pojić M., Rupić M. *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946.: Dokumenti*. Slavonski Brod : Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2005.
- Fras, F. J. *Cjelovita topografija Karlovačke vojne krajine : Mjestopis iz godine 1835*. Ur. Mate Pavlič. Gospić : Biblioteka Ličke župe, 1988.
- Hrvatsko Zagorje u Narodno-oslobodilačkoj borbi*. Ur. Vlado Stopar. Zagreb : Epoha, 1959.
- Ivković, Z., Vusić, J., Blažeković A. *Jugoslavensko nasilje i prešućivane žrtve Drugoga svjetskoga rata i poraća s područja današnje Bjelovarsko-bilogorske županije*. Bjelovar : Matica hrvatska, 2010.
- Izješće Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava*. Zagreb, 1999.
- Korać, D. *Narodna vlast u Zagrebu i okolici 1941.-1945*. Zagreb : Progres, 1978.
- Kovačević, B. *Ljudi moga vremena : Suza za Bleiburg*. Sv. 2. Zagreb : Vlastita naklada, 2007.
- Marušić, M. *Žrtve komunističkih zlodjela u Zagrebu svibanj 1945*. Zagreb : Hrvatsko žrtvoslovno društvo, 2001.
- Od Bleiburga do naših dana. Zbornik radova o Bleiburgu i križnom putu s Drugog međunarodnog znanstvenog simpozija u Zagrebu 14. i 15. svibnja 1994*. Ur. Jozo Marević, Zagreb : Marabu, 1994.
- Prcela, J. I. *Hrvatski holokaust*. Zagreb : Hrvatsko žrtvoslovno društvo, 2005.
- Radošević, T. *Trinaesta proleterska brigada „Rade Končar“*. Beograd : Vojnoizdavački zavod, 1984.
- Sagrak, D. *Ubijanje zarobljenika i ranjenih u Krašiću na Novu godinu 1943 : Flagrantna povreda međunarodnih pravnih propisa*. U: *Hrvatski žrtvoslov - Zbornik radova Prvog hrvatskog žrtvoslovnog kongresa, Zagreb, 19. do 21. lipnja 1998*. Ur. Zvonimir Šeparović. Zagreb : Hrvatsko žrtvoslovno društvo, 1998.
- Spomen-obilježja podignuta u čast i slavu poginulim i ubijenim pripadnicima Hrvatskih oružanih snaga i civilima žrtvama II. svjetskog rata, poraća i zajedničkih spomen-obilježja s poginulima u Domovinskom ratu 1991-1995*. Ur. Zvonimir Bakša. Zagreb : Udruga ratnih veterana Hrvatski domobran, 2006.
- Turić, G. *U temelju kamen: spomenica žrtvama idealu hrvatske države : Imotska krajina*. Zagreb : Zaklada HZK, 2000.

Vlašić B., Vojnović A. *Križni put*. Zagreb : Start, 1991.

Vuletić, D. Kaznenopravni i povijesni aspekti Bleiburškog zločina. *Pravnik*, časopis za pravna i društvena istraživanja. 85, 2(2007), str. 125-150.

Šomek, M. i dr. *Zatajena grobišta i prešućene žrtve Drugoga svjetskog rata i poraća u Karlovačkoj županiji*. Ur. Branimir Kovačević. Karlovac : Hrvatsko društvo političkih zatvorenika, Podružnica Karlovac, 2007.

Živičnjak, F. *U vječni spomen na hrvatske vojnike, svećenike, franjevence i sve hrvatske mučenike pobijene u svibnju i lipnju 1945. godine na prostorima Maceljske šume kod Krapine i logorima u Mirkovcu kraj Sv. Križa Začretje i Oroslavju*. 3. izd. Zagreb, Đurmanec : Udruga Macelj 1945, 2008.

Žanko, Ž., Šolić, N. Jazovka. *Vjesnik* (Zagreb). 1990.

Summary

ARRESTS AND LIQUIDATIONS OF WOUNDED MEMBERS OF THE CROATIAN ARMED FORCES (HOS) TAKEN FROM HOSPITALS IN ZAGREB BY YUGOSLAV ARMED FORCES IN MAY AND JUNE OF 1945 IN THE RECORDS OF STATE ARCHIVES IN ZAGREB

Based on documents from the two hospitals in Zagreb, Croatia ('Zakladna' and 'Sisters of Mercy'), it is possible, at least to some degree, to reconstruct what happened to the hospitalized members of the Croatian Armed Forces (HOS), most of whom were suffering from heavy injuries and were bedridden when the Yugoslav Army entered Zagreb on May 8, 1945 and found them in the hospitals. Even though contemporary historians do not have access to documents from other Croatian hospitals (because they are not available and/or not preserved) where the members of the Croatian Armed Forces were hospitalized together with soldiers from Germany, Poland, the Czech Republic, Algeria, Morocco, Tunisia, Slovenia, Italy and the New Siberia region, the documents from the 'Sisters of Mercy' hospital, currently deposited in the State Archives in Zagreb, definitely confirm previous eyewitnesses' accounts on how the Department for the Protection of People (OZN-a) conducted massive arrests and transported these patients to the concentration camp „Prečko“ in Zagreb, Croatia. Even though there are no documents regarding the ultimate destiny of these hospitalized Croatian soldiers, the results from excavations and the reports from pathologists made in 1999 i.e. the evidence recovered from the mass grave Jazovka, in Zumberak, Croatia, proves that these wounded Croatian soldiers were mass murdered at this location, together with the hospital staff and other victims. The registration and the release documents from these two hospitals provide necessary information that could eventually, with the help of additional research and excavation of other mass graves, lead to at least a partial list of hospitalized members of the Croatian Armed Forces that were mass murdered by the members of the Yugoslav Army, the Department for the Protection of People (OZN-a) and the Corpus of People's Defense of Yugoslavia (KNOJ) and thrown into Jazovka and other mass graves.

Keywords: *Second World War, post-war period, OZNA, hospitals, wounded soldiers, camps, mass killings*